

UTJECAJ FINANCIJSKE PISMENOSTI ŽENA NA DONOŠENJE DUGOROČNIH FINANCIJSKIH ODLUKA U OBITELJI

Jelavić, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:573781>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-31**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**UTJECAJ FINANCIJSKE PISMENOSTI ŽENA NA
DONOŠENJE DUGOROČNIH FINANCIJSKIH
ODLUKA U OBITELJI**

Mentor:

prof. dr. sc. Ana Rimac Smiljanić

Student:

Ana Jelavić

Split, kolovoz, 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Problem istraživanja.....	1
1.2. Predmet istraživanja.....	4
1.3. Svrha i ciljevi istraživanja	4
1.4. Istraživačke hipoteze	5
1.5. Metode istraživanja	6
1.6. Doprinis istraživanja.....	7
1.7. Struktura diplomskog rada	7
2. FINANCIJSKA PISMENOST	9
2.1. Definiranje financijske pismenosti	9
2.2. Značaj financijske pismenosti.....	15
2.3. Razina i promicanje financijske pismenosti u svijetu.....	21
2.4. Razina i promicanje financijske pismenosti u Hrvatskoj.....	26
2.5. Žene i financijska pismenost	31
3. ZNAČAJ FINANCIJSKE PISMENOSTI ZA DONOŠENJE ODLUKA U OBITELJI	34
3.1. Proces donošenja financijskih odluka u obitelji i rodni jaz.....	34
3.2. Utjecaj financijske pismenosti partnera na proces donošenja odluka u obitelji	39
4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE	41
4.1. Metode istraživanja.....	41

4.2. Uzorak istraživanja	42
4.3. Testiranje hipoteza	45
4.4. Analiza rezultata istraživanja	57
5. ZAKLJUČAK	65
LITERATURA.....	67
POPIS TABLICA, GRAFIKONA I SLIKA	73
SAŽETAK.....	76
SUMMARY	76

1. UVOD

1.1. PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Posljednjih nekoliko godina i desetljeća svjedoci smo značajnih događaja u financijskom i bankarskom svijetu koji su imali velike posljedice na sve industrije pa tako i na cjelokupno stanovništvo i sve komponente života. U neizvjesnim i kriznim situacijama od ključne je važnosti da pojedinac donese ispravne i efikasne odluke za sebe, svoju obitelj ili svoj posao. Sukladno navedenim primarno je da pojedinac bude financijski pismen te da posjeduje potrebna financijska znanja, vještine i stavove. Također, financijska pismenost je izrazito bitna i korisna za pojedinca u izvjesnim i stabilnim vremenima te pozitivnim gospodarskim kretanjima jer osigurava donošenje boljih financijskih odluka za pojedinca. Posljedično financijska pismenost je aktualna tema zadnjih nekoliko godina te intenzivno raste zanimanje za navedenom temom, a sve više ljudi prepoznaje njezinu važnost te dobrobit i blagostanje koje ona može osigurati pojedincu, njegovoj obitelji ili poslovanju, a u konačnici i društvu te cjelokupnom gospodarstvu.

Prema OECD (2005) financijska pismenost je proces u kojem financijski potrošači/ulagači poboljšavaju svoje razumijevanje financijskih proizvoda i koncepata te putem informacija, uputa i/ili objektivnih savjeta razvijaju potrebne vještine i sigurnost kako bi postali svjesniji financijskih rizika i prilika, kako bi mogli donositi utemeljene odluke, kako bi znali gdje se obratiti za pomoć te kako bi poduzimali druge učinkovite mjere za poboljšavanje svoje financijske dobrobiti. Sukladno navedenoj općeprihvaćenoj definiciji OECD-a financijska pismenost predstavlja kombinaciju financijskog znanja, financijskog ponašanja i odnosa prema trošenju novca (HANFA, 2010) koji su potrebni za donošenje ispravnih financijskih odluka i ostvarivanje individualne dobrobiti. Na taj način se smanjuje broj individualnih i obiteljskih, ali i poslovnih propusta kao i rizik od siromaštva što pridonosi cjelokupnom ekonomskom rastu i razvoju (Vehovec et al., 2015).

Nadalje, financijska pismenost se može definirati kao mjerenje koliko dobro pojedinac poznaje, razumije i koristi informacije vezane za osobne financije (Huston, 2010). Detaljnije kazano, financijska pismenost predstavlja poznavanje temeljnih ekonomskih pojmova i koncepata potrebnih za pravilnu štednju i efikasne investicijske odluke (Lusardi i Mitchell, 2007). Dakle, financijski pismeni pojedinac ima sposobnost evaluacije novih i složenih financijskih instrumenata

te donošenja pravilnih prosudbi kako u izboru instrumenata tako i u opsegu korištenja istih, s ciljem najboljeg dugoročnog interesa za sebe (Mandell, 2007).

Niska razina financijske pismenosti je problem već duži niz godina, prema Lusardi i Mitchell (2011) većina stanovništva SAD-a nije upoznata s najosnovnijim ekonomskim i financijskim pojmovima i konceptima koji su potrebni za donošenje razumnih odluka o štednji i investicijama, a najnižu razinu financijske pismenosti imaju pojedinci s nižim dohotkom i nižim stupnjem obrazovanja te su navedena obilježja značajno prisutna kod manjinskih zajednica i žena.

Prema OECD (2020) istraživanju o razini financijske pismenosti odrasle populacije, prosječna ocjena svih zemalja sudionica iznosi samo 12,7 od mogućih 21, dok za zemlje članice OECD-a prosječna ocjena iznosi 13. Najbolje rezultate su postigli odrasli u sljedećim državama Kina - Hong Kong (14,8), Slovenija (14,7) i Austrija (14,4), a najlošiji rezultati su zabilježeni u Rumunjskoj (11,2), Kolumbiji (11,2) i Italiji (11,1). Hrvatska je postigla ispodprosječni rezultat (12,3) što je vrlo zabrinjavajuće jer niska razina financijske pismenosti predstavlja jedan od glavnih uzroka financijskih problema građana. Isto tako ostvareni rezultat ukazuje na potrebu za određenom intervencijom u svrhu poboljšanja razine financijske pismenosti budući da je ona preduvjet financijskom blagostanju, te kao takva utječe na čitavu zajednicu.

Uspoređujući rezultate istraživanja financijske pismenosti u Hrvatskoj iz 2015. godine koje su proveli Hrvatska narodna banka (HNB) i Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (HANFA) u suradnji s Ministarstvom financija te iz 2019. godine koje je proveo OECD, dolazi do blagog rasta financijske pismenosti građana (HANFA, 2015; OECD, 2020). Prosječna ocjena u 2015. godini iznosila je 11,7 (56%) od moguće 21, dok je u 2019. godini iznosila 12,3 (59%) (HANFA, 2015; OECD, 2020). Najnižu razinu financijskog znanja i vještina bilježi mlađa populacija te se taj podatak ne mijenja iz godine u godinu, sukladno time dodatan fokus je potrebno staviti na financijsko opismenjavanje mlađe generacije kroz obrazovni program. Također, i žene bilježe lošije rezultate od muškaraca kao i u većini ostalih zemalja diljem svijeta što već sada predstavlja problem na globalnoj razini. Ženama je potrebno omogućiti adekvatno financijsko obrazovanje kako bi unaprijedile razinu financijskog znanja, što bi naposljetku utjecalo na smanjivanje postojećeg rodnog jaza.

Sukladno navedenoj činjenici da žene imaju nižu razinu financijske pismenosti od muškaraca, vrlo je vjerojatno da će žene biti manje uključene ili potpuno isključene u donošenju financijskih odluka

unutar obitelji (Kim et al., 2017). Unutar kućanstva žene imaju marginalnu ulogu posebice u donošenju financijskih i investicijskih odluka za budućnost kao i donošenju odluka o dugoročnim financijskim planovima za kućanstvo (Banerjee et al., 2021). Istraživanja su dokazala da se žene više bave upravljanjem novca na dnevnoj bazi, dok su muškarci zaduženi za dugoročne financijske odluke (Antonides, 2011; Mader i Schneebaum, 2013; Woolley i Marshall, 1994). Nedostatak uključenosti žena u donošenje obiteljskih odluka itekako utječe na nižu financijsku pismenost žena, a uzrok navedene pojave unutar obitelji prema autorima Chen i Volpe (2002) je taj što muškarci iskazuju veći interes i samouvjerenost za osobne i obiteljske financije, dok su žene manje zainteresirane i samouvjerene za financijske teme.

Budući da obitelj ima najveći utjecaj na pojedinca pa tako i na njegovo financijsko ponašanje, ovakav model odlučivanja unutar obitelji je ukorijenjen davnih dana, a potvrđuje ga i pojava patrijarhalizma. Prema istraživanju Gu et al. (2021), tradicionalne rodne norme sputavaju ženino ravnopravno sudjelovanje u procesu donošenja financijskih odluka u obitelji. Primjerice, ekonomska mobilnost indijskih žena i sudjelovanje u odlukama o kućanstvu bili su određeni društvenim pravilima i normama unutar njihovih kastijskih mreža (Deshpande, 2000; Munshi i Rosenzweig, 2006).

Proces donošenja odluka u obitelji je dinamičan i jedinstven proces koji obitelj razvija tijekom vremena, a posljednjih nekoliko desetljeća i žene sve više sudjeluju u tom procesu. Ženin utjecaj na donošenje odluka u obitelji ima tendenciju rasta s povećanjem njezinih resursa poput prihoda, obrazovanja i zaposlenosti (Kim et al., 2017). Prema Guiso i Zaccaria (2021) u Italiji se povećao broj udanih žena koje vode financije kućanstva i donose financijske odluke s 1% na čak 35% u periodu od 24 godine. Dakle, talijanska kućanstva su se odmakla od patrijarhalnog k partnerskom modelu upravljanja financija kućanstva i zajedničkom donošenju kratkoročnih i dugoročnih financijskih odluka te takav model postaje sve učestaliji u svim zapadnim zemljama Europe.

Prema Banerjee et al. (2021) žene koje donose financijske odluke u obitelji su sklonije investirati u proizvode koji su usmjereni na sigurnost poput štednje, proizvoda osiguranja i alternativnih instrumenata, dok su muškarci skloniji ulagati u proizvode s većim rizikom povrata poput dionica. Nadalje, kada žena i muškarac zajedno donose financijske odluke za svoju obitelj, to rezultira većim sudjelovanjem u svim financijskim proizvodima i manjim sudjelovanjem u neformalnim bankarskim praksama (Banerjee et al., 2021).

Zaključno, žena i muškarac, ako su oboje financijski pismeni, bi trebali biti ravnopravni unutar procesa donošenja financijskih odluka jer bi na taj način ostvarili najveće blagostanje za sebe i svoju obitelj. Budući da su žene i dalje financijski manje pismene od muškaraca, ali sa znatno manjom razlikom u usporedbi s prethodnih nekoliko desetljeća, važno je poticati ženu na financijsko obrazovanje jer i statistički žene imaju duži životni vijek od muškaraca. Isto tako, žena ne smije, naročito danas u ubrzanom svijetu, ostati nepismena te je potrebno da i ona sudjeluje jednako kao i muškarac u svim financijskim odlukama, ali i doprinosi obiteljskom dohotku. U današnje vrijeme, financijska dobrobit obitelji je značajna odrednica ženinog i obiteljskog stresa (Bulog et al., 2022) što traži aktivniju ulogu žene u tim odlukama. Financijska pismenost je danas neophodna za sve aspekte života bilo na razini pojedinca, obitelji ili poslovanja te je od ključne važnosti da tu činjenicu osvijesti što veći broj stanovništva i obrazovnih institucija.

1.2. PREDMET ISTRAŽIVANJA

U radu se analizirao utjecaj financijske pismenosti žena na donošenje dugoročnih financijskih odluka u obitelji. Istražilo se u kolikoj mjeri ekonomska obilježja žene kao i stupanj obrazovanja utječu na navedeni proces. Kao što je istaknuto u problemu istraživanja, dosadašnja istraživanja su potvrdila da žene imaju nižu razinu financijske pismenosti od muškaraca te posljedično manje sudjeluju ili su potpuno isključene iz procesa donošenja financijskih odluka u obitelji, iako se taj trend mijenja zadnjih nekoliko desetljeća i dalje je prisutan. Sukladno tome, u empirijskom istraživanju ispitalo se žene i muškarce koje žive u braku ili životnom partnerstvu ili sami u Hrvatskoj.

1.3. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Svrha ovog istraživanja je bila utvrditi koliki utjecaj razina financijske pismenosti žene ima na donošenje dugoročnih financijskih odluka u obitelji. U ovom radu je prikazano istraživanje kojem su ciljevi proizašli iz opisanog problema i predmeta istraživanja, a oni su se ostvarili analiziranjem literature s istraživačkog aspekta i provođenjem primarnog empirijskog istraživanja. Jedan od ciljeva je bio izučavanje postojeće znanstvene i stručne literature na tematiku financijske

pismenosti i donošenja financijskih odluka u obitelji, kao i analiziranje i pojašnjavanje najvažnijih odrednica i koncepata istih s posebnim naglaskom na ulogu žena. Nadalje, provelo se empirijsko istraživanje kojim se razlučio utjecaj financijske pismenosti žene i ostalih ekonomskih obilježja na donošenje financijskih odluka u obitelji. Također, jedan od ciljeva je bio i dobivene rezultate empirijskog istraživanja analizirati i komentirati te obrazložiti zaključak istraživanja. Konačni cilj ovog rada je bio motivirati i zainteresirati druge da provode daljnja istraživanja na navedenu i sličnu tematiku.

1.4. ISTRAŽIVAČKE HIPOTEZE

Sukladno uočenom problemu i definiranom predmetu istraživanja, postavljene su sljedeće istraživačke hipoteze:

H₁: Žene s višom razinom financijske pismenosti više sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka u obitelji.

Financijska pismenost i sposobnost povezana je s procesom donošenja financijskih odluka u obitelji (Antonides, 2011; Fonseca et al., 2012; Xu et al., 2022). Prema dosadašnjim istraživanjima, žene imaju nižu razinu financijske pismenosti od muškaraca što može doprinijeti manjem sudjelovanju žena u procesu donošenja financijskih odluka u obitelji. Primjerice, čak manje od jedne četvrtine žena (23%) je uključeno u donošenje dugoročnih odluka u obitelji (UBS, 2019). Posljednje desetljeće žene su prisutnije na tržištu rada kao i u obrazovnom procesu, što općenito utječe na porast financijske pismenosti žena. Sukladno navedenom, uloga žene u procesu donošenja odluka u obitelji će se očekivano mijenjati (Kim et al., 2017). Prema provedenom istraživanju Banerjee et al. (2021), žene s višom razinom financijske pismenosti imaju dominantnije uloge u donošenju financijskih odluka u obitelji.

H₂: Žene s višim mjesečnim primanjima više sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka u obitelji.

Utjecaj žena na donošenje financijskih odluka u obitelji se povećava s rastom određenih resursa poput prihoda odnosno mjesečnog primanja (Kim et al., 2017). Također, prihod partnera je, uz obrazovanje i zaposlenost, najvažnija karakteristika u određivanju pregovaračke moći u procesu

donošenja odluka u obitelji (Gu et al., 2021). Iako postoji veliki rodni jaz u prihodima, žene su uznapredovale u razini obrazovanja i poslovnom iskustvu (Stevenson, 2015) što posljedično utječe na veće sudjelovanje žena u ukupnom dohotku kućanstva te donošenju štednih i investicijskih odluka za obitelj.

H3: Obitelji u kojima žene više sudjeluju u donošenju financijskih odluka su manje financijski krhke.

Prema istraživanju Banerjee et al. (2021), utvrđeno je da žene imaju veću averziju prema riziku što rezultira većim fokusom na sigurnost pri donošenju financijskih odluka u obitelji. Kućanstva, koja su vođena isključivo od strane financijski pismenih žena, manje sudjeluju u neformalnim bankarskim aktivnostima poput štednje novca kod kuće ili pozajmljivanje novca od nefinancijskih institucija (Banerjee et al., 2021). Dakle, uključivanje žena u proces donošenja financijskih odluka kućanstva rezultira u većim udjelima proizvoda osiguranja i štednje, kao i manjim sudjelovanjem kućanstva u neformalnim bankarskim aktivnostima. Sukladno navedenom, takve obitelji su manje financijski krhke te su financijski sposobnije na vrijeme podmirivati svoje dospjele obveze.

1.5. METODE ISTRAŽIVANJA

Diplomski rad je podijeljen na dva dijela, prvi dio sadržava teorijsko istraživanje iznesene tematike, dok drugi dio sadržava empirijsko istraživanje postavljenih istraživačkih hipoteza. Pri izradi rada primjenjivale su se znanstvene metode kako bi se efikasno obradili podatci iz postojeće literature, kako bi se ostvarili vjerodostojni rezultati empirijskog istraživanja te u konačnici kako bi se iznio relevantan zaključak empirijskog istraživanja.

U teorijskom dijelu su se koristili sekundarni izvori podataka odnosno domaća i inozemna znanstvena i stručna literatura iz područja financijske pismenosti i donošenja financijskih odluka u obitelji. U teorijskom dijelu su korištene metode analize, sinteze, indukcije, dedukcije, klasifikacije, deskripcije, kompilacije i komparacije.

U empirijskom dijelu su se koristili primarni podatci prikupljeni putem metode anketiranja te se anketni upitnik distribuirao putem Interneta. Prikupljeni podatci su se statistički obradili s ciljem testiranja postavljenih istraživačkih hipoteza i donošenja konačnog zaključka istraživanja.

1.6. DOPRINOS ISTRAŽIVANJA

U Hrvatskoj je financijska pismenost do sada još uvijek malo ispitana i istražena, a shvaćajući njezinu važnost potrebno je navedeno mijenjati. Također, malobrojni su domaćih znanstveni i stručni članci te se ovim radom nastoji doprinijeti razvijanju literature u navedenom području financija. Nadalje, utjecaj financijske pismenosti žene na donošenje financijskih odluka u obitelji je potpuno neistražena tema u Hrvatskoj te se nastoji potaknuti istraživače i akademike na daljnja istraživanja. Rezultati i zaključci ovog empirijskog istraživanja mogu poslužiti u teorijskom i praktičnom smislu pri istraživanju navedenog tematskog područja te formuliranju javnih politika za unaprjeđenje financijskog položaja žena i obitelji. Naposljetku, radom se želi potaknuti žene, s obzirom da općenito bilježe nižu razinu financijske pismenosti od muškaraca, na unaprjeđivanje financijskog znanja pa posljedično i na donošenje financijskih odluka u obitelji.

1.7. STRUKTURA DIPLOMSKOG RADA

Diplomski rad je konstruiran od pet glavnih cjelina koje su iznijele argumente na navedenu problematiku istraživanja.

U uvodnom dijelu rada iznio se i objasnio problem i predmet istraživanja te se definirala svrha istraživanja zajedno s razrađenim i formuliranim ciljevima istraživanja. Argumentirane su postavljene istraživačke hipoteze te su navedene metode istraživanja kao i predloženi doprinos istraživanja. U konačnici se razjasnila struktura diplomskog rada.

Drugi dio rada se reflektira na teorijski aspekt financijske pismenosti te se detaljno definirao pojam financijske pismenosti kao i njezin značaj sa svim relevantnim značajkama i konceptima. Istražila se i iznijela razina financijske pismenosti i njezino promicanje u svijetu i Hrvatskoj te se objasnila posebnost žena u financijskoj pismenosti društva.

Treći dio rada se odnosi na teorijski aspekt značaja financijske pismenosti za donošenje odluka u obitelji u kojem se pojasnio proces donošenja financijskih odluka u obitelji kao i postojeći rodni jaz u istome. Nastojao se objasniti utjecaj i važnost financijske pismenosti partnera na proces donošenja odluka u obitelji.

U četvrtom dijelu rada su se opisala temeljna metodološka obilježja empirijskog istraživanja odnosno metode istraživanja, uzorak istraživanja i testiranje hipoteza na navedenu tematiku te su se analizirali rezultati provedenog istraživanja.

U zaključku, posljednjoj cjelini, su sažeta sva temeljna saznanja, obilježja i pretpostavke do kojih se došlo teorijskim i empirijskim istraživanjem te su sumirani glavni rezultati empirijskog istraživanja koje je provedeno u okviru ovog diplomskog rada.

Također, na kraju se prezentirao popis literature, tablica, grafikona i slika te se priložio anketni upitnik. U konačnici se napisao sažetak diplomskog rada na hrvatskom i engleskom jeziku.

2. FINANCIJSKA PISMENOST

2.1. DEFINIRANJE FINANCIJSKE PISMENOSTI

Posljednjih nekoliko desetljeća paralelno s razvojem tehnologije, modernizacijom financijskih proizvoda i usluga, internacionalizacijom i globalizacijom raste zanimanje za konceptom financijske pismenosti u široj javnosti, obrazovnim institucijama i općenito kod pojedinaca i unutar obitelji. Globalna financijska kriza koja je započela 2008. godine, zasigurno je najviše doprinijela promicanju financijske pismenosti od strane međunarodnih institucija kao i osvještavanju stanovništva o njezinoj značajnosti na svakodnevni život i blagostanje.

Sukladno navedenoj činjenici da se intenzivno povećava interes za financijskom pismenošću te njezinim relevantnim odrednicama, brojni znanstveni i stručni radovi su iznijeli različite formulacije, ali još uvijek nema jedinstvene i općeprihvaćene definicije financijske pismenosti.

Jedna od prvih interpretacija financijske pismenosti jest da je to sposobnost pojedinca da raspozna i vrednuje relevantne informacije kako bi donio adekvatne financijske odluke (Mason i Wilson, 2000).

Chen i Volpe (2002) definirali su financijsku pismenost na vrlo jednostavan način kao vještinu upravljanja osobnim financijama, dok Lusardi i Mitchell (2011) tvrde da je financijska pismenost pokazatelj razumijevanja i primjene znanja o upravljanju osobnim financijama.

Prema Huston (2010) financijska pismenost predstavlja mjerenje koliko dobro pojedinac poznaje, razumije i koristi informacije vezane za osobne financije. Točnije, financijski pismen pojedinac treba poznavati temeljne ekonomske pojmove i koncepte koji su mu potrebni za donošenje ispravnih štednih i investicijskih odluka (Lusardi i Mitchell, 2007), kao što su izračun složene kamate, poznavanje razlike između nominalnih i stvarnih vrijednosti te način diversifikacije rizika (Lusardi, 2008).

Hogarth et al. (2002) navode da financijski pismen pojedinac treba imati potrebna znanja o upravljanju financijskom imovinom, bankarstvu, kreditima, ulaganju, osiguranju i porezima, treba

znati i razumjeti osnovna financijska načela te svoje financijsko znanje treba znati na pravilan način upotrijebiti pri donošenju financijskih odluka.

Dakle, financijska pismenost doprinosi rastu individualne odgovornosti pojedinca u razumijevanju i preuzimanju određenih rizika pri donošenju financijskih odluka i realizaciji investicijskih planova (Vehovec, 2011).

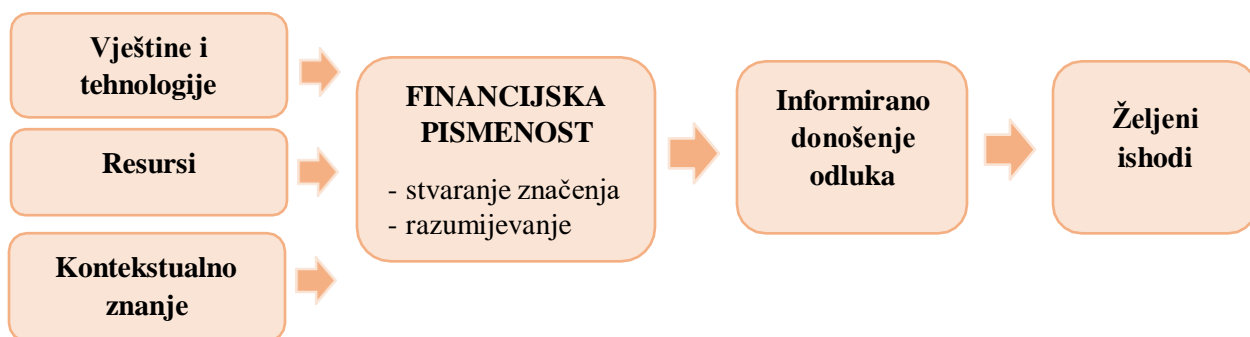
Kim (2001) ističe kako je kompleksnost tadašnjih financijskih sustava utjecala na razvijanje financijske pismenost kao temeljnog znanja koje je nužno kako bi pojedinci preživjeli u modernom društvu te je navedena interpretacija itekako aktualna i u današnje doba.

Analizirajući znanstvene i stručne članke i radove, većina autora koristi definiciju Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) prema kojoj se financijska pismenost opisuje kao proces u kojem financijski potrošači/ulagači poboljšavaju svoje razumijevanje financijskih proizvoda i koncepata te putem informacija, uputa i/ili objektivnih savjeta razvijaju potrebne vještine i sigurnost kako bi postali svjesniji financijskih rizika i prilika, kako bi mogli donositi utemeljene odluke, kako bi znali gdje se obratiti za pomoć te kako bi poduzimali druge učinkovite mjere za poboljšavanje svoje financijske dobrobiti (OECD, 2005).

U navedenoj definiciji OECD-a financijska pismenost je opisana kao proces što upućuje na činjenicu da financijsko obrazovanje zahtijeva određeni vremenski period koji je potreban da pojedinac dosegne određenu razinu financijske pismenosti koja mu je potrebna za donošenje ispravnih financijskih odluka. Nadalje, posebno se ističu elementi informacija, uputa i savjeta. Informacije sadrže činjenice, podatke i znanja koja financijski pismeni pojedinci trebaju posjedovati za prepoznavanje financijskih prilika i mogućnosti (OECD, 2005). Upute pružaju razvoj tehnika potrebnih za razumijevanje i upravljanje financijskim konceptima (OECD, 2005). Naposljetku, savjeti se odnose na općenite informacije o financijskim konceptima kako bi ih pojedinci mogli primijeniti uz vještine i znanja koja su prethodno razvili (OECD, 2005).

Prema Abraham et al. (2014) financijska pismenost se interpretira kao proces stvaranja značenja i razumijevanja koji omogućavaju donošenje informiranih odluka s ciljem ostvarivanja željenih ishoda kao što prikazuje slika 1. Nadalje, model predlaže da pojedinci koriste kombinaciju vještina i tehnologija, resursa i kontekstualnog znanja kako bi informacije dobile potpuni smisao te kako

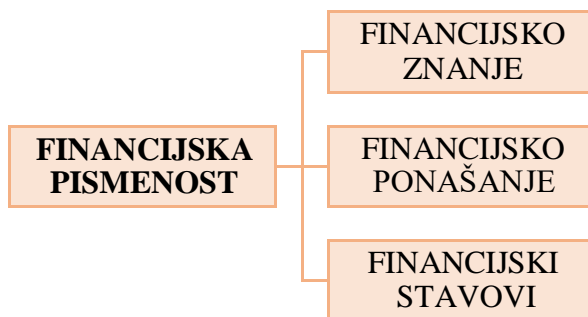
bi na taj način bili u mogućnosti donositi ispravne financijske odluke uvažavajući moguće financijske posljedice (Abraham et al., 2014).

Slika 1. Proces financijske pismenosti

Izvor: Prikaz prema autorima Abraham et al. (2014)

Financijska pismenost predstavlja kombinaciju financijskog znanja, financijskog ponašanja i financijskih stavova točnije odnosa prema trošenju novca (OECD, 2005) kao što je prikazano na slici 2. Kombinacija navedenih sastavnica je temeljni preduvjet za donošenje ispravnih financijskih odluka koje posljedično pridonose individualnoj financijskoj dobrobiti te utječu na smanjivanje individualnih, obiteljskih i poslovnih pogrešaka kao i na smanjivanje rizika financijske nedostatnosti, a u konačnici utječu na cjelokupan ekonomski rast i razvoj.

Slika 2. Sastavnice financijske pismenosti

Izvor: Prikaz prema definiciji OECD-a (2005)

Financijsko znanje je bitna komponenta financijske pismenosti zato što omogućava pojedincima da uspoređuju financijske proizvode i usluge te donose financijske odluke koje će im osigurati povoljniju financijsku situaciju. Također, poznavanje ključnih financijskih koncepata uz osnovne matematičke vještine osigurava potrošačima ispravno upravljanje financijskim pitanjima i adekvatnu reakciju na događaje koji mogu imati utjecaja na njihovo financijsko blagostanje (OECD, 2020).

Također, financijsko ponašanje pojedinaca ima značajan utjecaj na oblikovanje njihove financijske situacije i dobrobiti, stoga prema OECD (2020) neke vrste ponašanja, poput odgode plaćanja računa, neaktivne štednje novca ili neuspješnog planiranja budućih izdataka, smatra negativnim utjecajem na blagostanje. Prema Perry i Morris (2005) financijsko ponašanje se definira kao upravljanje ušteđevinom, troškovima i osobnim budžetom, dok Xiao (2008) smatra da se upravljanje novcem odnosi na gotovinu, štednju i kredit. Općenito govoreći, financijsko ponašanje obuhvaća široke koncepte kao što su investicijsko ponašanje, štedno ponašanje, ponašanje u potrošnji, kreditno ponašanje i slično (Rahman et al., 2021).

Financijski stavovi predstavljaju osobne sklonosti prema financijskim konceptima i sposobnosti planiranja vlastitog budžeta (Rai et al., 2019). Ajzen (1991) smatra financijske stavove predispozicijom za ponašanje na određeni način koji su formirani na temelju ekonomskih i neekonomskih uvjerenja koje posjeduje pojedinac.

U posljednje vrijeme većina autora se slaže da je financijska pismenost složeni fenomen koji predstavlja kombinaciju financijskog znanja i vještine pravilnog korištenja pripadajućeg znanja u adekvatnim i pozitivnim financijskim ponašanjima (Erceg et al., 2018). Također, prema Huston (2009) financijska pismenost se sistematizira na dimenziju znanja koja zahtijeva razumijevanje osnovnih financijskih proizvoda i koncepata te na dimenziju primjene koja zahtijeva od pojedinca sposobnost učinkovitog korištenja financijskog znanja pri donošenju financijskih odluka (slika 3.).

FINANCIJSKO ZNANJE

DIMENZIJA ZNANJA

- znanje stečeno kroz financijsko obrazovanje i/ili iskustvo vezano uz osnovne financijske proizvode i koncepte

DIMENZIJA PRIMJENE

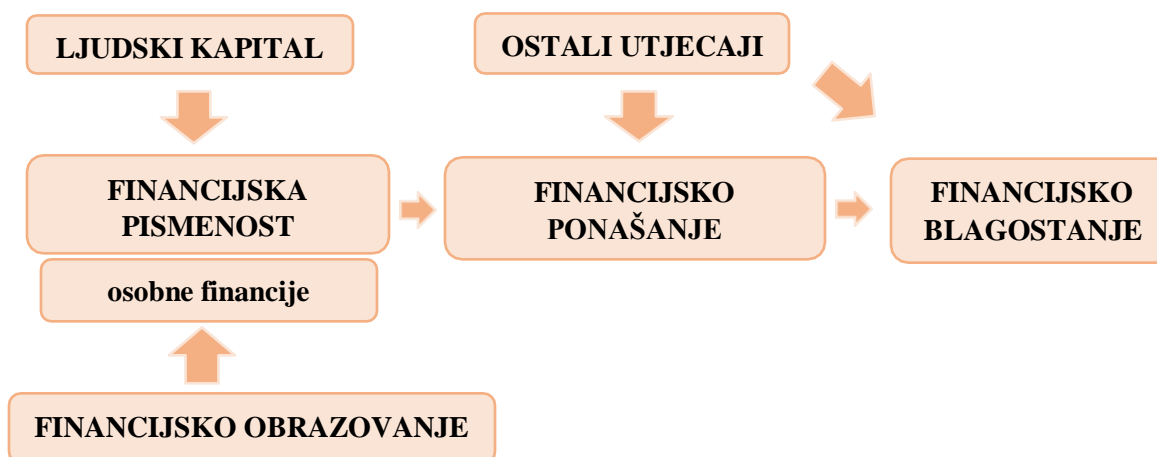
- sposobnost i odvažnost za učinkovitu i adekvatnu primjenu stečenog znanja vezanog uz osnovne financijske proizvode i koncepte

FINANCIJSKA PISMENOST

Slika 3. Koncept financijske pismenosti

Izvor: Prikaz prema autorici Huston (2010)

Sukladno prethodnom prikazu, autorica Huston (2010) dodatno proširuje formuliranje koncepta financijske pismenosti kao dijela ljudskog kapitala uz financijsko znanje. Slika 4. prezentira međusobni utjecaj i odnos između financijske pismenosti, znanja, obrazovanja, ponašanja i blagostanja. Dakle, financijska pismenost se temelji na financijskom znanju i primjeni ljudskog kapitala posebice vezanog za osobne financije te razina stečenog kapitala kroz financijsko obrazovanje utječe na razinu financijske pismenosti pojedinca (Huston, 2010). Kao sastavni dio ljudskog kapitala, financijska pismenost se koristi u financijskim aktivnostima odnosno ponašanjima kako bi se povećalo financijsko blagostanje, ali uz navedeno i drugi utjecaji poput bihevioralnih, ekonomskih, društvenih, institucionalnih, obiteljskih i drugih također mogu utjecati na financijsko ponašanje i blagostanje (Huston, 2010). Postoji mogućnost da pojedinac koji je ima adekvatno financijsko znanje i sposobnost primjene stečenog znanja ne iskaže predviđeno financijsko ponašanje zbog utjecaja drugih faktora.

Slika 4. Odnos između financijske pismenosti, znanja, obrazovanja, ponašanja i blagostanja

Izvor: Prilagođeni prikaz prema autorici Huston (2010)

Financijsko opismenjavanje se postiže financijskim obrazovanjem stanovništva te se ono provodi razvijanjem nacionalnih programa koji stavljaju fokus na razvijanje određenih financijskih segmenata koji su se pokazali problematičnim u prethodnim istraživanjima o financijskoj pismenosti odnosno nepismenosti. Dakle, prvi korak u kreiranju i provođenju politike financijskog opismenjavanja je provesti nacionalno mjerenje financijske pismenosti te na temelju rezultata izraditi nacionalnu strategiju financijskog obrazovanja i unaprjeđivanja financijske pismenosti stanovništva (Vehovec et al., 2015). Također, na temelju rezultata se definiraju prioritete i postavljaju ciljevi nacionalne strategije financijskog obrazovanja, no između ostalog rezultati služe i za međunarodnu usporedbu kao i za mjerenje ostvarenog napretka u navedenom procesu (Vehovec et al., 2015).

Razina financijske pismenosti najčešće se mjeri osnovnim pitanjima o novcu, inflaciji, štednji, kamatnim stopama, investicijama, kreditima, dugu, financijskim ugovorima i sličnim konceptima koja ukazuju na financijsko znanje, ponašanje i stavove određenog ispitanika (Vehovec et al., 2015).

Lusardi i Mitchell (2011) vodeći se načelima jednostavnosti, relevantnosti, kratkoće i sposobnosti razlikovanja, osmislile su tri pitanja, poznatija kao "The big three financial literacy questions", koja su postala osnovna mjerila za utvrđivanje razine financijske pismenosti jer kako navodi Lusardi (2019) prije svega potrebno je procijeniti što pojedinci znaju i ono što trebaju znati te procijeniti jaz između tih stvari. Prvo pitanje se odnosi na mjerenje sposobnost osnovnog izračuna u vezi kamatnih stopa, drugo se fokusira na razumijevanje pojave inflacije te treće na znanje o diversifikaciji rizika (Lusardi i Mitchell, 2011). Većina istraživanja u svijetu pri mjerenju financijske pismenosti upotrebljava navedeni skup pitanja što omogućava laku usporedbu rezultata među različitim uzorcima.

Rezultati financijske pismenosti stanovništva uspoređuju se s rezultatima drugih zemalja te je razina pismenosti uvjetovana pozicijskom eksternalijom (Vehovec et al., 2015). Prema autorima Vehovec et al. (2015) u određenoj zemlji financijska pismenost stanovništva se preporuča ponovno izmjeriti nakon vremenskog period od tri do pet godina pa čak i više. U predloženom vremenskom periodu se mogu provoditi razne edukacije i programi koji su usmjerene k opismenjavanju stanovništva te se nakon navedenog procesa ponovno savjetuje izmjeriti razinu financijske pismenosti, ali i rezultate provedenih aktivnosti i ostvarenje postavljenih ciljeva.

2.2. ZNAČAJ FINANCIJSKE PISMENOSTI

Presudni pokretač za promicanje financijske pismenosti u posljednjem desetljeću jest globalna financijska kriza te njezine negativne posljedice koje su do danas ostavile osobiti trag na financijski sektor i cjelokupno stanovništvo. Oduvijek je jedan od temeljnih financijskih ciljeva pojedinaca bio osigurati povoljnu financijsku situaciju i omogućiti dostatno blagostanje za sebe, svoju obitelj ili posao pa je sukladno time određena razina financijske pismenosti bila potrebna i u prijašnjim vremenima, dok je financijska industrija još bila u početnim fazama razvitka. Međutim, u današnjem vremenu potreba za financijskim obrazovanjem kojim se unaprjeđuje financijska pismenost je neophodna za ostvarivanje pozitivnih financijskih rezultata koji se u konačnici reflektiraju na sve ostale segmente života.

Vehovec (2011) smatra kako je financijsku pismenost potrebno razvijati zbog sve složenijih i konkurentnijih financijskih tržišta koji nude široki izbor proizvoda i usluga, dok su potrošači još

uvijek loše informirani te relativno slabo uvažavaju i prepoznaju moguće rizike koje donose pojedini finansijski koncepti. Kao posljedica navedene činjenice sve više ljudi posebice mlađih generacija ima finansijskih problema poput visokih dugova, što ukazuje na nedostatno finansijsko obrazovanje mladih. Također, finansijski sektor se oslanja u potpunosti na elektroničke kanale i nova tehnološka rješenja pa sukladno tome Vehovec (2011) iznosi i potrebu za adekvatnom edukacijom o mogućnostima i potencijalnim rizicima takvog načina komuniciranja i poslovanja.

Potrebu za finansijskom pismenošću modelirali su društveni i ekonomski trendovi te se prema (Anđelinović et al., 2016) izdvajaju tri glavna razloga zbog čega je finansijska pismenost neophodna za stanovništvo te su to internacionalizacija i modernizacija financija, razvoj poduzetništva i osobna odgovornost pojedinca za vlastitu finansijsku poziciju (slika 5.).

Slika 5. Glavni razlozi za razvitak finansijske pismenosti

Izvor: Prikaz na temelju članka autora Anđelinović et al. (2016)

Kao direktna posljedica globalizacije, finansijski proizvodi i usluge postali su dostupni pojedincima u zemljama koje nisu imale kvalitetno formiranu finansijsku infrastrukturu te takvi pojedinci nisu bili upoznati ni s najosnovnijim finansijskim konceptima poput kreditnih kartica (Špiranec et al., 2012). Dakle, u nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju finansijsko obrazovanje je od ključne važnosti, budući da je to jedino rješenje za suočavanje s konstantnim razvojem i modernizacijom financija.

Kao sljedeći razlog za unaprjeđivanje financijske pismenosti navodi se razvoj poduzetništva, kojem je također globalizacija omogućila pozitivne uvjete za osnivanje poduzeća i nova radna mjesta, što direktno utječe na gospodarski rast (Anđelinović et al., 2016). Između financijske pismenosti i poduzetništva postoji međusobna povezanost, zato što se pri poduzetničkom poduhvatu očekuje od osnivača adekvatno znanje iz financija i računovodstva uz druge potrebne vještine i znanja, dok uspjeh odnosno neuspjeh tog poduhvata ima direktan utjecaj na čitavu ekonomiju zajednice (Anđelinović et al., 2016). Također, i za poticanje sklonosti poduzetništvu, tj. razvitak poduzetničkih intencija važna je razina financijske pismenosti pojedinca (Bulog et al., 2021).

Neupitna je činjenica da je financijska pismenost potrebna pojedincu za donošenje ispravnih financijskih odluka, procjenjivanje financijskih mogućnosti, upravljanje vlastitim financijama te u konačnici za brigu o vlastitoj egzistenciji i financijskom blagostanju. Naime, zbog prisutnog demografskog trenda, starenja stanovništva, iznimno je važno da se pojedinci pobrinu za vlastitu financijsku budućnost i smanje rizik nedovoljnih sredstava za pokriće troškova života u mirovini (Anđelinović et al., 2016). Dakle, mirovinska pismenost predstavlja komponentu financijske pismenosti te kao takva ima za cilj poticati pojedince na dugoročno planiranje mirovinskih primanja za treću životnu dob i osiguranje kvalitetnog životnog standarda nakon odlaska u mirovinu (Vehovec, 2011).

Shodno svim navedenim konstatacijama, kao najvažniji razlog za razvitak financijske pismenosti je poprilično visoki trošak financijske nepismenosti stanovništva određene zemlje, jer svaki pojedinac svojim financijskim odlukama ima utjecaj na sve ostale sudionike i procese u gospodarstvu te je nužno spriječiti da financijska nepismenost prouzrokuje ozbiljne probleme (Anđelinović et al., 2016).

Razlog porasta važnosti financijske pismenosti nalazi se u tome što pojedinci trebaju donositi financijske odluke za budućnost koje će utjecati na kvalitetu njihovog života i financijsku sigurnost pa se prema Mandmaa (2019) kao potrebe navode planiranje stanovanja, školovanje, zdravstveno i životno osiguranje, štednja, kupnja automobila i slično.

Prema Hogarth i Hilgert (2002) financijski pismeni i informirani pojedinci trebali bi donositi učinkovitije i efektivnije financijske odluke za svoju obitelj, povećavajući na taj način vlastitu ekonomsku sigurnost i blagostanje što pridonosi ekonomskom razvoju zajednice. Drugim riječima,

stanovništvo koje posjeduje dovoljnu razinu financijskog znanja pridonosi efikasnoj sinergiji financijskog i realnog sektora te se na taj način ostvaruje pozitivan utjecaj na ekonomski rast i razvoj (Vehovec, 2011). Financijska pismenost utječe na smanjivanje rizika pogrešnih financijskih odluka pojedinca te se na taj način smanjuje razina siromaštva na individualnoj i cjelokupnoj razini određene zemlje (Vehovec, 2011).

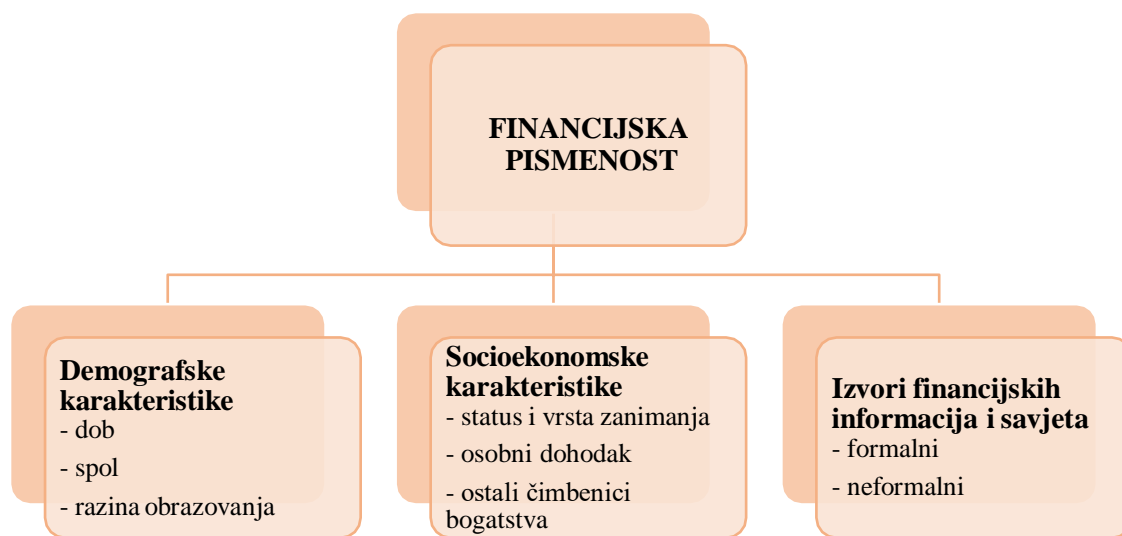
Promicanje i ostvarivanje financijskog obrazovanja, koji je ujedno i temeljni preduvjet za postizanje financijske pismenosti, danas je prijeko potreban jer pojedinci trebaju svakodnevno donositi brojne financijske odluke s osnovnim ciljem ostvarenja i unaprjeđenja financijske dobrobiti. Utjecaji brojnih trendova oblikovali su financijsko obrazovanje kao glavni prioritet te se prema OECD (2005) kao glavni čimbenici navode složenost financijskih proizvoda, veliki broj novih financijskih proizvoda i usluga, demografske promjene i prosječno povećanje ukupnog prihoda kućanstva. Kako bi omogućile pojedincima adekvatno znanje i obrasce potencijalnog ponašanja u prisutnim trendovima te kako bi riješile problem niske razine financijske pismenosti, mnoge vlade diljem svijeta prakticiraju politiku financijskog obrazovanja ili samostalno ili kao dopunu nekim drugim mjerama (OECD, 2013).

Koncept financijskog obrazovanja ima za cilj osnažiti pojedince na financijskim tržištima i omogućiti im što bolje upravljanje osobnim i obiteljskim financijama u zemljama s različitim stupnjem razvojem te se može ustanoviti da je to proces koji uzima u obzir različite potrebe pojedinaca u različitim društveno-ekonomskim kontekstima (OECD, 2013). Također, osim što financijsko obrazovanje donosi brojne koristi pojedincima, određene koristi imaju i politika i društvo pa se navedeni proces smatra temeljnim stupom u financijskim reformama u svijetu (OECD, 2013).

Iako je financijsko obrazovanje imperativ, njegova uspješna i učinkovita realizacija je vrlo skupa. Jedan od čimbenika koji utječe na to je poprilično niska razina financijske pismenosti većine pojedinaca, koji ne posjeduju niti osnovne matematičke vještine, te bi zbog toga učinkovito financijsko obrazovanje trebalo biti vrlo opsežno (Willis, 2011). Nadalje, složenost financijskih odluka, heterogenost financijskih prilika i vrijednosti te brzina kojom se mijenja ponuda financijskih proizvoda i usluge uzrokuju visoke troškove financijskog obrazovanja (Willis, 2011). Kao posljednji čimbenik ističe se činjenica da određene industrije imaju brojne resurse kojima

moгу nadmašiti učinke financijskog obrazovanja, primjerice putem marketinških kanala komunikacije (Willis, 2011).

Na temelju postavljenih varijabli u istraživanju Mbarire i Ali (2014) te Njehia (2017), pa tako i općenito govoreći, kao glavne čimbenike utjecaja na razinu financijske pismenosti navode se demografske karakteristike, socioekonomske karakteristike i izvori financijskih informacija i savjeta (slika 6.).

Slika 6. Utjecaj čimbenika na razinu financijske pismenosti

Izvor: Prilagođeni prikaz prema autorima Mbarire i Ali (2014), Njehia (2017)

Pod demografske karakteristike ubrajaju se dob, spol i razina obrazovanja, koji imaju značajnu povezanost s financijskom pismenošću (Mbarire i Ali, 2014; Njehia, 2017). Istraživanja su dokazala da uglavnom muškarci bilježe veću razinu financijske pismenosti od žena (Lusardi i Mitchell, 2011), dok je utvrđeno da je financijska pismenost negativno iskrivljena s obzirom na dob (van Rooij et al., 2007). Razina obrazovanja u pozitivnoj je korelaciji s razinom financijske pismenosti pojedinca (Mbarire i Ali, 2014) te se sukladno navedenoj činjenici veća financijska pismenost očekuje od pojedinaca s većim stupnjem obrazovanja.

U socioekonomske karakteristike svrstavaju se status i vrsta zanimanja, osobni dohodak i ostali čimbenici bogatstva (Mbarire i Ali, 2014). Status i vrsta zanimanja itekako utječu na financijsku pismenost, pa je za očekivati veću razinu kod pojedinaca koji su zaposleni kao i kod onih koji rade u financijskoj industriji. Također, uz zanimanje i razina osobnog dohotka se povezuje s financijskom pismošću te se veće financijsko znanje očekuje od pojedinaca koji posjeduju višu razinu dohotka i obrnuto. Naposljetku, većina studija sugerira na pozitivan doprinos ostalih čimbenika bogatstva na financijsku pismenost, budući da pojedinci žele steći što više financijskog znanja jer su motivirani potrebom upravljanja vlastitim bogatstvom (Mbarire i Ali, 2014).

Izvori financijskih informacija i savjeta mogu biti formalni koji uključuju profesionalne savjetnike, financijsku literaturu i izvješća, ili pak mogu biti neformalni koji uključuju obitelj, prijatelje i vršnjake (Njehia, 2017). Dokazano je da se pojedinci s nižom razinom financijske pismenosti oslanjaju na neformalne izvore financijskih informacija i savjeta odnosno pojedinci koji posjeduju adekvatno financijsko znanje se oslanjaju na formalne izvore (Mbarire i Ali, 2014). Mbarire i Ali (2014) naglašavaju da demografske i socioekonomske karakteristike koje imaju izravan utjecaj na financijsku pismenost, također mogu neizravno utjecati na izvore financijskih informacija i savjeta.

TEMELJNA PISMENOST	KOMPETENCIJE	KARAKTERNE KVALITETE
<ul style="list-style-type: none"> •1. jezična pismenost •2. matematička pismenost •3. znanstvena pismenost •4. ICT pismenost •5. FINANCIJSKA PISMENOST •6. kulturna i građanska pismenost 	<ul style="list-style-type: none"> •7. kritičko razmišljanje, rješavanje problema •8. kreativnost •9. komunikacija •10. suradnja 	<ul style="list-style-type: none"> •11. radoznalost •12. inicijativa •13. upornost, dosljednost •14. prilagodljivost •15. vodstvo •16. društvena i kulturna svijest

Slika 7. Vještine potrebne za cjeloživotno obrazovanje u 21. stoljeću

Izvor: Prikaz prema World Economic Forum (2016)

Razmatrajući sve navedene konstatacije, zaključuje se da je važnost financijske pismenosti neupitna te ona danas predstavlja temeljni preduvjet za ostvarivanje vlastitog blagostanja, što potvrđuje i World Economic Forum (2016) jer financijsku pismenost svrstava među šesnaest temeljnih vještina koje su potrebne pojedincu za cjeloživotno obrazovanje u 21. stoljeću (slika 7.).

2.3. RAZINA I PROMICANJE FINACIJSKE PISMENOSTI U SVIJETU

Kao direktna posljedica percipiranja važnosti financijske pismenosti pojedinca za čitavu zajednicu, naglašava se promicanje financijske pismenosti na nacionalnoj, ali i međunarodnoj razini. Kontinuiran i intenzivan proces populariziranja financijske pismenosti započeo je s pojavom globalne financijske krize 2008. godine, te se od tada rad na unaprjeđivanju financijskog znanja cjelokupne populacije poboljšava iz godine u godinu, ali još uvijek nije ostvaren konačan cilj odnosno u svijetu i dalje dominira financijska nepismenost. Kao glavni promicatelji financijske pismenosti, koji imaju značajan utjecaj i vodeću ulogu u cijelom svijetu, izdvajaju se OECD, Svjetska banka i Europska komisija (Vehovec, 2011).

OECD se smatra predvodnikom u razvijanju i jačanju potrebe za financijskim obrazovanjem te je zaslužan za osnivanje Međunarodne mreže za financijsko obrazovanje (INFE), koja okuplja 280 javnih institucija - središnje banke, ministarstva financija i ministarstva obrazovanja - u 132 zemlje diljem svijeta (OECD, 2022). Svrha OECD/INFE je prikupljanje podataka i dokaza o financijskoj situaciji u zemljama članicama te njihova međusobna komparativna analiza, razmjena iskustava i dobre prakse, promicanje istraživanja o financijskoj pismenosti, promicanje učinkovite provedbe financijskog obrazovanja i dizajniranje instrumenata politike (OECD, 2022). Mreža djeluje na različite načine, uključujući izradu globalnih i regionalnih izvješća, organizaciju i provedbu seminara, panel rasprava i radionica na teme srodne financijskoj pismenosti (OECD, 2022; Vehovec, 2011). Kako bi pomogao vladama diljem svijeta u promicanju financijskog obrazovanja, OECD je objavio prvu veliku međunarodnu studiju o financijskom obrazovanju 2005. godine pod nazivom „Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies“, te su na taj način podijeljene prve praktične smjernice o dobrim praksama u financijskom obrazovanju i podizanju svijesti o važnosti iste (OECD, 2006).

Također, i Svjetska banka podupire unaprjeđivanje financijske pismenosti stanovništva te je uz navedeno aktivna i u promicanju zaštite potrošača i njihovih prava, pa je sukladno tome angažirana za izradu dijagnostičkih izvješća (Vehovec, 2011).

Naposljetku, poseban učinak Europske komisije postiže se osnivanjem Stručne skupine za financijsko obrazovanje (EGFE) koja naglašava potrebu za koordinacijom nacionalnih strategija za financijsko obrazovanje među zemljama članicama (European Commission, 2007). Sukladno

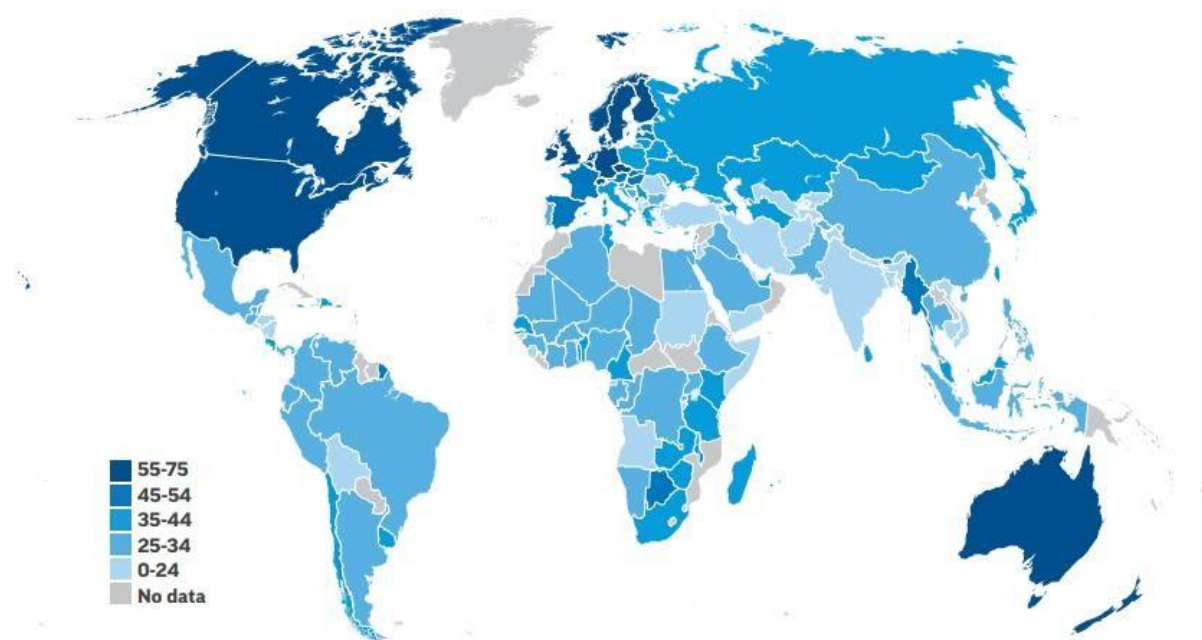
načelima Europske komisije proces financijskog obrazovanja treba biti raspoloživ svakom pojedincu bez obzira na životnu dob i nužno ga je kontinuirano promicati, dok programi financijskog obrazovanja trebaju biti fokusirani na određene potrebe stanovništva pojedine zemlje članice (Balén, 2017). Istodobno poseban naglasak treba staviti na financijsko opismenjavanje mlađih generacija pa se sukladno tome implicira i potiče integracija određenih financijskih pojmova u kurikulume osnovnih i srednjih škola, čime bi proces financijskog obrazovanja započeo od najmlađe dobi. Također prema načelima Europske komisije, čitavi postupak provedbe financijskog obrazovanja mora biti u potpunosti nepristran, pravičan i transparentan, dok je osobama koje provode financijsko opismenjavanje stanovništva potrebno omogućiti adekvatnu edukaciju i resurse kako bi se uspješno ostvario postavljeni cilj. U konačnici, proces financijskog obrazovanja treba redovito evaluirati i pravovremeno ažurirati novim financijskim pojmovima, potrebno je slijediti pozitivne i dobre prakse te pravilno koordinirati sve sudionike u procesu (Balén, 2017).

Prema Standard & Poor's globalnom istraživanju financijske pismenosti, u kojem se mjerilo znanje četiri temeljna koncepta za financijsko odlučivanje - osnovno računanje, diversifikacija rizika, inflacija i kamata - financijski pismena osoba trebala je odgovoriti točno na barem tri od četiri pitanja vezana za navedene financijske koncepte (Klapper et al., 2015). Sukladno tome, rezultat provedenog istraživanja je dokazao da je samo 33% odraslih ljudi u svijetu financijski pismeno te da oko 3,5 milijardi odraslih ljudi na globalnoj razini, većinom iz zemalja u razvoju, nije upoznata i ne razumije ni najosnovnije financijske pojmove (Klapper et al., 2015).

Kao što je prikazano na slici 8., zemlje s najvišom razinom financijske pismenosti su Australija, Kanada, Danska, Finska, Njemačka, Izrael, Nizozemska, Norveška, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo te je u navedenim zemljama oko 65% ili više odrasle populacije financijski pismeno, dok je u Južnoj Aziji najveći broj zemalja u kojima prevladava financijska nepismenost odnosno samo četvrtina ili manje odrasle populacije je financijski pismena (Klapper et al., 2015). Prikazani rezultati ukazuju na duboke razlike diljem svijeta u angažiranosti pojedinih vlada i institucija u razvijanju i promicanju financijskog obrazovanja te se zaključuje da je razina financijske pismenosti pozitivno korelirana sa stupnjem razvoja određene zemlje.

Međutim, čak i među zemljama s naprednom ekonomijom stope financijske pismenosti osciliraju u širokom rasponu, pa je u Italiji samo 37% odraslog stanovništva financijski pismeno, a u Kanadi

čak 68% stanovništva. U prosjeku je 28% odraslog stanovništva finansijski pismeno u gospodarstvima u nastajanju - tzv. BRICS (Brazil, Rusija, Indija, Kina i Južna Afrika). Također, nejednakost postoji i među takvim vrstama gospodarstva te stopa finansijske pismenosti odrasle populacije u Indiji iznosi tek 24%, dok u Južnoj Africi iznosi 42% (Klapper et al., 2015).

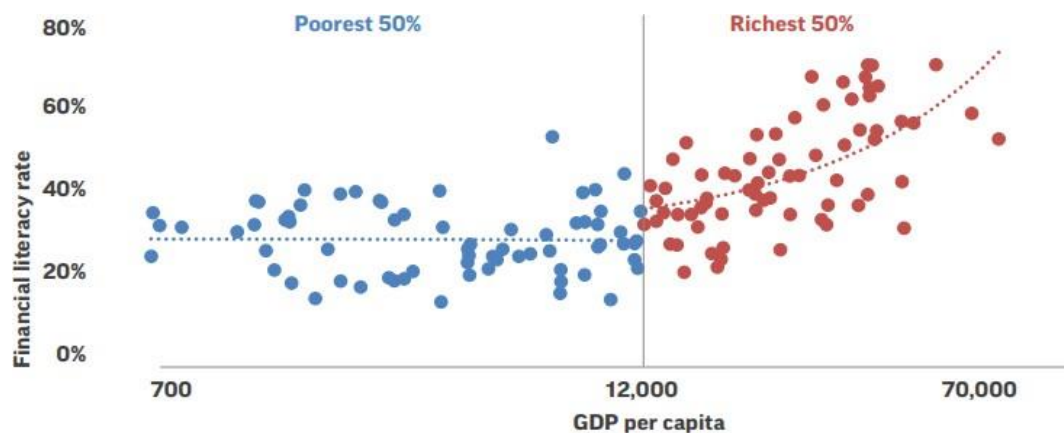
Slika 8. Razina finansijske pismenosti u svijetu (% odraslih koji su finansijski pismeni)

Izvor: Prikaz prema S&P Global FinLit Survey (Klapper et al., 2015)

Isto tako prema globalnom istraživanju finansijske pismenosti odraslog stanovništva u organizaciji Standard & Poor's koje se provelo 2015. godine, stopa finansijske pismenosti u Europskoj uniji iznosila je 52%. Iz prikaza na slici 8. vidljivo je da su najveće stope finansijske pismenosti zabilježene u Danskoj (71%), Švedskoj (71%), Njemačkoj (66%) i Nizozemskoj (66%), dok su najniže stope finansijske pismenosti zabilježene u Rumunjskoj (22%), Portugalu (26%), Bugarskoj (35%) i Cipru (35%) (Klapper et al., 2015). Prema istom istraživanju, u Hrvatskoj je stopa finansijske pismenosti iznosila 44%, što je ispod prosjeka Europske unije te se u budućnosti potrebno približiti navedenom prosjeku i slijediti pozitivne europske prakse. Prema Slici 8.,

zaključuje se da financijska pismenost opada od zemalja sjeverne Europe, u kojima su zabilježene najveće stope, prema zemljama južne Europe.

Uzimajući u razmatranje BDP per capita i stopu financijske pismenosti (slika 9.), navedeni pokazatelji su uglavnom veći kada se promatra 50% najbogatijih gospodarstava u svijetu odnosno oko 38% varijacija u stopama financijske pismenosti se može objasniti razlikama u prihodima zemalja (Klapper et al., 2015). Za siromašniju polovicu gospodarstava, koju karakterizira BDP per capita od 12.000\$ ili manje, nema poveznice između prihoda određene zemlje i stope financijske pismenosti te navedeno sugerira da nacionalne politike u tim gospodarstvima oblikuju i promiču financijsku pismenost više od bilo kojeg drugog čimbenika (Klapper et al., 2015).

Slika 9. BDP per capita i stopa financijske pismenosti

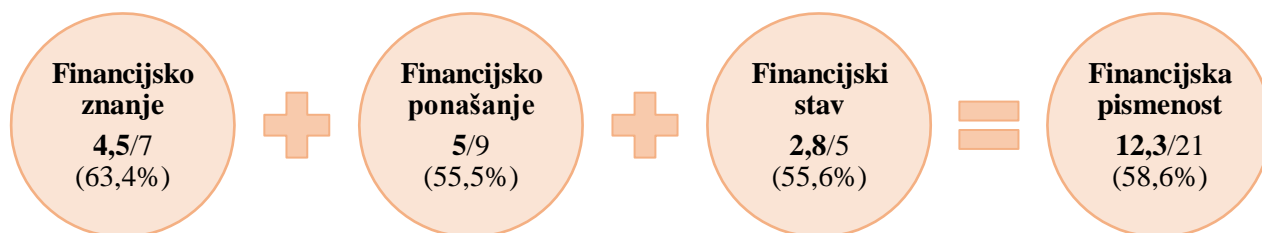
Izvor: Prikaz prema S&P Global FinLit Survey (Klapper et al., 2015)

U novijem istraživanju financijske pismenosti u organizaciji OECD/INFE koje je provedeno 2020. godine, sudjelovalo je 26 zemalja te se ocjena financijske pismenosti odraslog stanovništva kreće u rasponu od 0 do 21 i predstavlja zbroj financijskog znanja (od 0 do 7), financijskog ponašanja (od 0 do 9) i financijskog stava (od 0 do 5) (OECD, 2020). Prosječna ocjena financijske pismenosti iznosila je 12,7 za sve zemlje sudionice u istraživanju odnosno 60,5% od maksimalne ocjene, dok je za zemlje članice OECD-a prosječna ocjena iznosila 13 odnosno 62% od maksimuma (OECD, 2020) te ostvareni rezultati ukazuju na potrebu za aktivnim promicanjem financijske pismenosti u

svijetu i dodatnim angažmanom svih sudionika u procesu financijskog obrazovanja. Ispitanici su ostvarili najbolji rezultat u segmentu financijskog znanja, točnije prosječna ocjena iznosila je 63%, dok je za financijsko ponašanje kao i za financijski stav iznosila 59% (OECD, 2020). Također, analizirajući rezultate istraživanja uviđa se pojava heterogenosti između komponenta financijske pismenosti što ukazuje na problem lošije implementacije stečenog financijskog znanja u adekvatno financijsko ponašanje i oblikovanje financijskih stavova.

Najviše ocjene financijske pismenosti ostvarile su Kina - Hong Kong (14,8), Slovenija (14,7) i Austrija (14,4), a najniže ocjene zabilježili su stanovnici Italije (11,1), Kolumbije (11,2) i Rumunjske (11,2). Otprilike polovica zemalja, u provedenom istraživanju, ima ocjenu financijske pismenosti u rasponu od 50% do 60% od ukupne maksimalne ocjene (OECD, 2020).

Ocjena financijske pismenosti za Hrvatsku je 12,3 odnosno 58,6% (OECD, 2020) što ponovno predstavlja ispodprosječni rezultat, baš kao i u prethodno opisanom S&P globalnom istraživanju financijske pismenosti. Kao što je prikazano na slici 10. najbolji rezultat ostvaren je u komponenti financijskog znanja, dok financijsko ponašanje i financijski stav imaju približno isti postotak koji je lošiji od financijskog znanja za oko čak 8 postotnih poena.

Slika 10. Istraživanje financijske pismenosti OECD-a (Hrvatska)

Izvor: Prikaz na temelju istraživanja financijske pismenosti OECD (2020)

Analizirajući rezultate provedenih istraživanja dolazi se do zaključka da je financijska pismenost u svijetu i Hrvatskoj na generalno niskim razinama već duži vremenski period, te je prisutan trend vrlo zabrinjavajući za sve sudionike u procesu promicanja financijske pismenosti. Nadalje, osim

što su statistički podaci nezadovoljavajući, oni ukazuju i na nužnost za određenim intervencijama s krajnjim ciljem poboljšanja financijskog znanja, ponašanja i stava stanovništva na globalnoj razini.

2.4. RAZINA I PROMICANJE FINANCIJSKE PISMENOSTI U HRVATSKOJ

S obzirom na tvrdnju da u Hrvatskoj do sada nije provedeno cjelovito financijsko obrazovanje, Svjetska banka je 2010. godine objavila studiju pod nazivom „Hrvatska - Dijagnostički pregled zaštite potrošača i financijske pismenosti“ u kojoj kritizira nepostojanje adekvatnog programa financijskog obrazovanja, kao i nepostojanje efikasne inicijative promicanja financijske pismenosti i svijesti stanovništva sa svrhom učinkovitijeg razumijevanja financijskih proizvoda i usluga te posljedično izbjegavanja financijskih problema i pogrešaka (Svjetska banka, 2010; Vehovec, 2011; Balen, 2017). Također, kritizira se i neučestalo izvještavanje javnosti o novim konceptima financijskih proizvoda i usluga te neanalitički pristup informiranja o temama vezanim za financijsku pismenost (Svjetska banka, 2010; Balen, 2017).

U navedenoj studiji posebno se naglašava potreba za provedbom nacionalnog istraživanja financijske pismenosti stanovništva koje bi poslužilo za analizu trenutačne razine financijske pismenosti u Hrvatskoj, te bi se takvo istraživanje trebalo ponovno provesti nakon tri do pet godina jer bi se na taj način izmjerila uspješnost realizacije postavljenih ciljeva (Svjetska banka, 2010). Isto tako nacionalno istraživanje bi poslužilo kao temelj za provedbu daljnjih inicijativa u procesu financijskog obrazovanja te bi ukazalo koji segmenti financijske pismenosti Hrvata su lošiji, a koji su bolji odnosno koje treba dodatno unaprijediti i razvijati.

Zbog navedene kritike Svjetske banke, ali zbog problematične situacije velikog broja građana sa sklopljenim ugovorima o kreditu u CHF te zbog globalizacije financijskog tržišta i nejednako dostupnih informacija i resursa koje posjeduju pružatelji i korisnici financijskih proizvoda i usluga, Ministarstvo financija je odgovorilo na navedeno izradom dokumenta „Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. godine“ (Ministarstvo financija, 2015). U navedenom dokumentu kao temeljni cilj navodi se formiranje temelja za sustavnu i sveobuhvatnu implementaciju programa financijskog obrazovanja u obrazovne procese, te je

dokument usmjeren na poticanje svih sudionika u procesu na zajedničko djelovanje kako bi u konačnici svi građani Hrvatske imali pozitivne efekte od financijskog obrazovanja (Ministarstvo financija, 2015). Premda „Nacionalni strateški okvir za razdoblje od 2015. do 2020. godine“ nije pridonio značajnom porastu u statističkim rezultatima istraživanja financijske pismenosti, zasigurno je pogodovao razvoju navedene tematike među stanovništvom i medijima te se može zaključiti da je učinjen prvi veći korak prema željenom cilju odnosno prema financijskom opismenjavanju čitavog društva.

Ministarstvo financija objavljuje i drugi dokument po nazivom „Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2021. do 2026. godine“ koji kao glavnu misiju navodi unaprjeđivanje financijskog obrazovanja zbog efikasnijeg upravljanja vlastitim financijskim resursima (Ministarstvo financija, 2021). Navedeni dokument predstavlja određeni nastavak i adekvatnu nadopunu već započetom procesu financijskog opismenjavanja građana, koje je pokrenuto s izradom Prvog Nacionalnog strateškog okvira.

Balen (2017) proces financijskog obrazovanja u Hrvatskoj karakterizira kao nesustavan, selektivan i pristran te ukazuje na probleme određenih projekata, koji imaju za cilj razvijanje financijske pismenosti, jer se uglavnom fokusiraju na manje skupine pojedinaca što pridonosi ojačavanju postojeće razlike u stupnju financijske pismenosti građana. Također, ističe i nedostatak materijala za provedbu financijskog obrazovanja u osnovnim školama te nedovoljnu angažiranost oko stručnog osposobljavanja učitelja i nastavnika u domeni financijske pismenosti.

Kao najznačajniji potez u realizaciji sustavnog financijskog obrazovanja jest „Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za srednje škole“, koji bi obuhvatio i određene teme vezane za koncept financijske pismenosti, ali nakon provedbe eksperimentalne faze nije bilo bitnijih promjena u nastavnom programu i planu (Balén, 2017). Također, potrebno je istaknuti i prvi hrvatski udžbenik o osobnim financijama za srednje škole pod nazivom „Moj novac, moja budućnost“ (Ivanov et al., 2019) kojim se učenicima omogućava stjecanje barem osnovnog financijskog znanja.

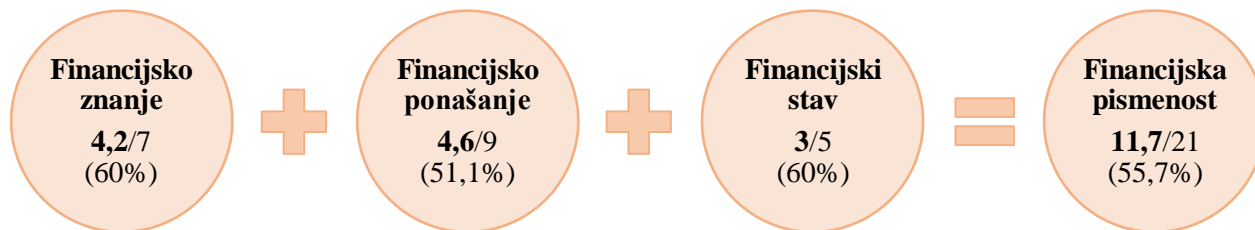
U sklopu redovitog ciklusa testiranja znanja i vještina učenika u dobi od petnaest godina, koje provodi centar Programme for International Student Assessment (PISA) u suradnji s OECD-om, 2012. godine financijska pismenost je uvrštena kao dodatan segment procjene te se testiranje provelo u 18 zemalja, uključujući i Hrvatsku. U provedenom istraživanju Hrvatska je zauzela vrlo

nisko 14. mjesto, što ukazuje da petnaestogodišnjaci u Hrvatskoj imaju značajno nižu razinu financijske pismenosti od prosjeka OECD zemalja što je vrlo zabrinjavajući podatak. Čak 15,5% hrvatskih učenika ne posjeduje niti osnovne vještine u financijskoj pismenosti, dok nešto više od 10% hrvatskih učenika postiže rezultat na najvišoj razini izvrsnosti (Braš Roth et al., 2014).

Prema navedenim rezultatima nije moguće donositi općenite zaključke o razini financijske pismenosti svih građana u Hrvatskoj, ali zasigurno je provedeno PISA istraživanje financijske pismenosti petnaestogodišnjaka doprinijelo dodatnom angažmanu u promicanju važnosti financijskog obrazovanja i njegove realizaciji u hrvatskom obrazovnom sustavu. Također, ovim istraživanjem potaknuta je i daljnja provedba ostalih istraživanja i studija u domeni financijske pismenosti, budući da do početka 2015. godine u Hrvatskoj nije provedeno nacionalno testiranje razine financijske pismenosti stanovništva starijeg od 18 godina. Upravo zbog vrlo malog broja provedenih istraživanja financijske pismenosti i njezinih relevantnih značajki, u Hrvatskoj se navedena tematika i dalje smatra „novijeg datuma“.

U Hrvatskoj je 2015. godine po prvi put provedeno istraživanje financijske pismenosti po nazivom „Mjerenje financijske pismenosti i financijske uključenosti u Hrvatskoj“, u organizaciji HNB-a i HANFA-e te u suradnji s Ministarstvom financija (HANFA i HNB, 2015). Pri istraživanju se koristila standardna OECD metodologija, kako bi ostvareni rezultati bili usporedivi s rezultatima ostalih zemalja te jedan od glavnih ciljeva je bio istražiti financijsku uključenost i prikupiti informacije o financijskom znanju, financijskom ponašanju i financijskom stavu građana u Hrvatskoj (HANFA i HNB, 2015).

Kao što je prikazano na slici 11., prosječna ocjena financijske pismenosti građana u Hrvatskoj iznosi 11,7 odnosno 55,7%, dok su bolji rezultati ostvareni u komponentama financijskog znanja (4,2/7) i financijskog stava (3/5) te se zaključuje da su navedene sastavnice slabo korelirane s financijskim ponašanjem (4,6/9) (HANFA i HNB, 2015).

Slika 11. Istraživanje financijske pismenosti HNB-a i HANFA-e

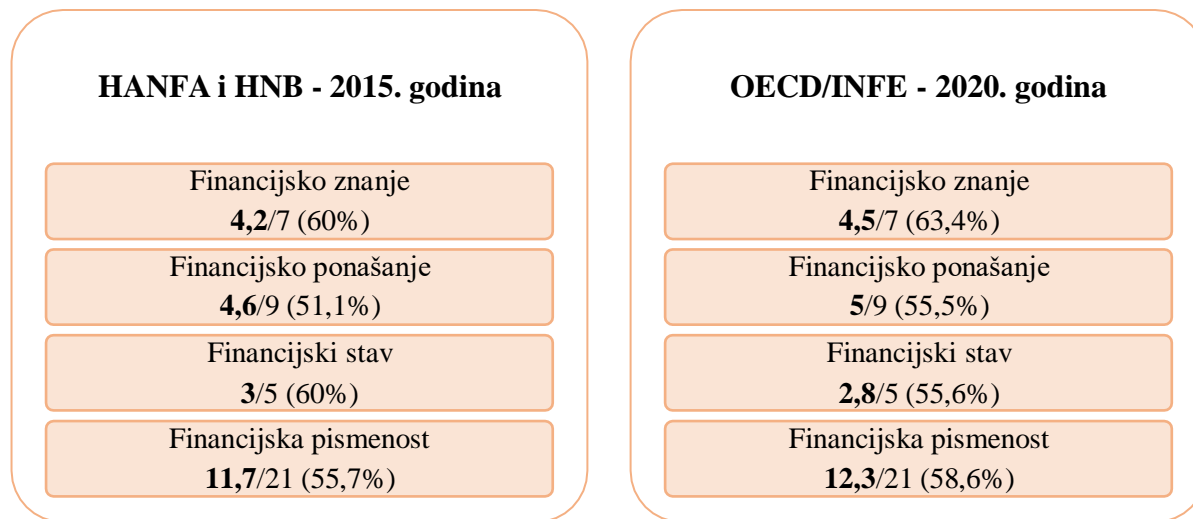
Izvor: Prikaz na temelju istraživanja financijske pismenosti u Hrvatskoj (HNB i HANFA, 2015)

Najnižu razinu financijske pismenosti imaju građani mlađi od 19 godina (9,3/21) te ujedno oni ostvaruju i najlošije rezultate u svim komponentama financijske pismenosti, dok građani višeg i visokog obrazovanja (12,8/21), građani s prihodima kućanstva većim od 6.250 kn (12,8/21) i građani iz gradova s više od 100.000 stanovnika imaju najvišu razinu financijske pismenosti (HANFA i HNB, 2015).

Posljedično zbog iznimno loših rezultata mlade populacije u provedenim PISA te HANFA i HNB istraživanjima financijske pismenosti, poseban naglasak je potrebno staviti na financijsko obrazovanje navedene skupine kroz obrazovni program. Ovakvi rezultati ukazuju na kontinuirano zanemarivanje uvođenja financijskog obrazovanja u osnovne i srednje škole u Hrvatskoj, te je neophodno da se navedeni proces realizira u budućem periodu jer će i čitavo stanovništvo i država imati određene koristi od financijski pismenijeg društva. Rezultati istraživanja na uzorku više zemalja (Kaiser et al., 2020), ali i u Hrvatskoj (Pepur et al., 2021) ukazuju da financijsko obrazovanje značajno popravlja financijsku pismenost i ponašanje te dovodi do boljeg planiranja dugoročnih financijskih odluka.

S obzirom na uporabu iste metodologije pri istraživanju, moguće je usporediti rezultate provedenih istraživanja financijske pismenosti iz 2015. godine (HANFA i HNB) te iz 2020. godine (OECD) (slika 12.). U 2020. godini dolazi do blagog porasta ukupne razine financijske pismenosti građana Hrvatske za 2,9 postotnih poena te također dolazi do porasta vrijednosti komponenata financijskog znanja za 3,4 postotnih poena i financijskog ponašanja za 4,4 postotnih poena. Unatoč navedenim

pozitivnim trendovima rasta pojedinih vrijednosti, u 2020. godini dolazi do pada vrijednosti komponente financijskog stava za 4,4 postotna poena.

Slika 12. Usporedba istraživanja financijske pismenosti iz 2015. i 2020. godine

Izvor: Prikaz na temelju istraživanja financijske pismenosti (HANFA i HNB, 2015; OECD/INFE, 2020)

Uzlaznom trendu u razini financijske pismenosti treba težiti i u budućem razdoblju te povećanje treba biti iz godine u godinu sve veće zbog modernijih i fleksibilnijih financijskih tržišta kao i zbog brojnih novih karakteristika financijskih proizvoda i usluga, ali i sve složenijih potreba pojedinaca i vlastite želje za sigurnom financijskom situacijom. Nadalje, za blagi porast ukupne razine financijske pismenosti značajan doprinos ima i „Nacionalni strateški okvir za razdoblje od 2015. do 2020. godine“ s kojim su uslijedile brojne aktivnosti u promicanju financijske tematike. Generalno govoreći u Hrvatskoj i dalje prevladava financijska nepismenost, građani nisu svjesni važnosti financijskog opismenjavanja i pozitivnih rezultata koji proizlaze iz tog procesa te financijsko obrazovanje i dalje nije aktualno u obrazovnom procesu. Svakako da su određeni pozitivne aktivnosti u domeni financijske pismenosti realizirane, ali one i dalje nisu toliko značajne da bi Hrvatska bila među financijski pismenijim zemljama svijeta.

2.5. ŽENE I FINANCIJSKA PISMENOST

Otkada se provode istraživanja financijske pismenosti diljem svijeta, kontinuirano žene ostvaruju niži stupanj financijske pismenosti od muškaraca te se brojnim testiranjima i studijima dokazalo da egzistira pojava tzv. rodnog jaza (*gender gap*) u financijskoj pismenosti (Bucher-Koenen et al., 2016). Navedeni jaz između muškaraca i žena prisutan je u zemljama s različitim stupnjem razvoja financijskih tržišta, kao i različitim institucionalnim, društvenim i kulturnim kontekstima, te ne ovisi o ukupnom dohotku određene zemlje (Hasler i Lusardi, 2017).

Kao rezultat toga, žene su manje samouvjerene od muškaraca u vlastito financijsko znanje, pa čak navedena konstatacija vrijedi i za ženski dio koji je zaposlen u financijskom sektoru (Bucher-Koenen et al., 2016; Webster i Ellis, 1996). Također, i studentice imaju manje samopouzdanja u financijsko znanje od muških kolega te su manje zainteresirane za financijska pitanja i tematiku (Chen i Volpe, 2002).

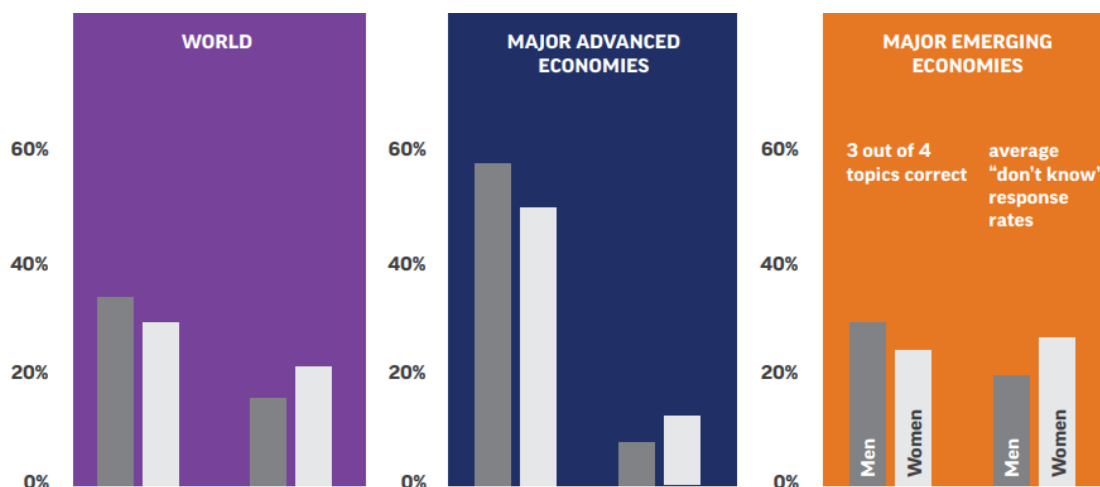
Nedostatak financijskog znanja i vještina u najvećoj mjeri je prisutan kod mlađih žena, udovica, žena s nižim stupnjem obrazovanja i žena s nižim prihodima, a posebno je zabrinjavajuća vrlo niska razina financijske pismenosti među obrazovanim i mladim ženama koje su aktivne sudionice na tržištu rada (OECD, 2013; Bucher-Koenen et al., 2016).

Prema rezultatima istraživanja Standard & Poor's koji su prikazani na slici 13., u svijetu je 35% muškaraca financijski pismeno, dok je financijski pismenih žena 30% te prosječna rodna razlika u financijskoj pismenosti iznosi 5 postotnih poena (Klapper et al., 2015).

Posljedično zbog manjka samouvjerenosti, vrlo je mala vjerojatnost da će žene odgovoriti ispravno na jednostavna i temeljna pitanja o financijskom znanju, dok je veća vjerojatnost da će na navedena pitanja odgovoriti s ponuđenim odgovorom „ne znam“ te se u smislu samoprocjene financijske pismenosti vrednuju lošije od muškaraca (Bucher-Koenen et al., 2016). Navedeno se potvrđuje i u istraživanju Standard & Poor's i na slici 13., te je rodni jaz u financijskoj pismenosti prisutan u naprednim gospodarstvima te u gospodarstvima u nastajanju (Klapper et al., 2015).

Međutim, postavlja se pitanje odgovaraju li žene u značajno većem postotku s odgovorom „ne znam“ od muškaraca, zbog manje samouvjerenosti ili ipak ne posjeduju dovoljno financijskog znanja i vještina. Prema provedenom istraživanju Bucher-Koenen et al. (2016) rodna nejednakost u financijskoj pismenosti se znatno smanjuje kada se ne omogući izbor odgovora „ne znam“ u

testiranju financijske pismenosti, što znači da je veća averzija žena za navedenim odgovorom zbog nedostatka vlastitog samopouzdanja u financijskim pitanjima.

Slika 13. Razina financijske pismenosti muškaraca i žena (% odraslih s točnim odgovorima ili odgovorima „ne znam“)

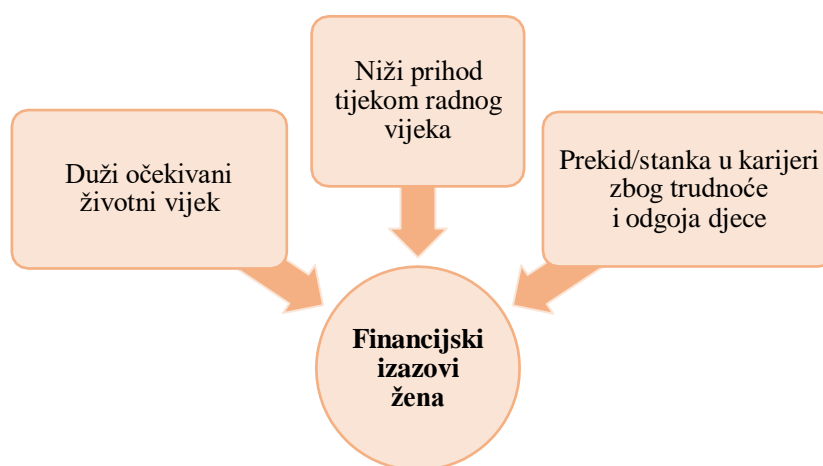
Izvor: Prikaz prema S&P Global FinLit Survey (Klapper et al., 2015)

Financijsko obrazovanje bi trebalo biti u većoj mjeri usmjereno k ženama, poradi smanjivanja postojećeg rodnog jaza i rasta osjećaja samouvjerenosti u financijskom kontekstu, te naposljetku s primarnim ciljem porasta ukupne razine financijske pismenosti žena. Također, potreban je i aktivni doprinos politike, koja upravlja rodnom nejednakošću u smislu ekonomskih prilika i financijske pismenosti, kako bi se poboljšao položaj financijskog blagostanja žena (OECD, 2013).

Žene u pravilu bolje analiziraju i kontroliraju vlastite financije od muškaraca, ali je i dalje veća vjerojatnost da će se suočiti s problemom financiranja životnih troškova prije nego li muškarci te posljedično nisu sklone štedjeti za mirovinu (OECD, 2013). Manja je vjerojatnost da će žene kupiti određeni financijski proizvod i koristiti usluge financijskih savjetnika te je manja vjerojatnost da će žene za razliku od muškaraca donijeti efikasne financijske odluke, koje su temeljene na pouzdanim izvorima informacijama (OECD, 2013). Zaključno, veća je vjerojatnost da će žene biti

osjetljivije nego muškarci u određenim aspektima financijskog ponašanja, poput pokrića troškova, štednje i odabira financijskih proizvoda (OECD, 2013).

Financijska nepismenost žena može rezultirati značajnim posljedicama na financijsku sigurnost jer se žene suočavaju s posebnim financijskim izazovima koji proizlaze iz dužeg očekivanog životnog vijeka, nižeg prihoda tijekom radnog vijeka i prekida odnosno stanke u karijeri zbog trudnoće i odgoja djece, kao što je prikazano na slici 14., te je ženama adekvatno financijsko znanje potrebno za osiguranje vlastite budućnosti u financijskom aspektu (Hasler i Lusardi, 2017).

Slika 14. Razlozi iz kojih proizlaze financijski izazovi žena

Izvor: Prikaz na temelju članka autora Hasler i Lusardi (2017)

Generalno gledajući, žene bi trebale težiti razvijanju financijskog znanja, vještina i stavova te osnaživanju vlastite samouvjerenosti kod financijskih pitanja, sa temeljnom svrhom učinkovitijeg sudjelovanja i aktivnijeg uključivanja u tržišne aktivnosti. Također, s porastom financijske pismenosti žene intenzivnije i ravnopravnije upravljaju financijama u kućanstvu, češće se odlučuju za pristupanje određenim financijskim proizvodima i uslugama te donose efikasnije financijske odluke unutar i izvan kućanstva, što pozitivno doprinosi ženi i njezinoj obitelji, ali i čitavoj zajednici.

3. ZNAČAJ FINANCIJSKE PISMENOSTI ZA DONOŠENJE ODLUKA U OBITELJI

3.1. PROCES DONOŠENJA FINANCIJSKIH ODLUKA U OBITELJI I RODNI JAZ

Kao jedna od temeljnih funkcija obitelji ističe se ekonomska funkcija, koja određuje kvalitetu obiteljskog djelovanja i društveni položaj obitelji te je navedena funkcija determinirana i odgojno-obrazovnim segmentom koji uključuje stjecanje i unaprjeđivanje financijske pismenosti pojedinih članova obitelji (Visković, 2018). Dakle, obitelj najznačajnije utječe na razvoj i oblikovanje financijskog znanja, ponašanja i stavova pojedinca, stoga je važno unutar obitelji izgraditi financijski pismene članove koji će donositi efikasne i ispravne financijske odluke za sebe i ostatak svoje obitelji.

Prema tradicionalnom modelu smatra se da pojedino kućanstvo funkcionira kao jedna jedinica u ime koje nositelj obitelji donosi odluke, uključujući i financijske odluke, na način da udružujući resurse maksimaliziraju korisnost (Becker, 1981). Aktualnost navedenog modela prisutna je u današnje doba, ali s evidentnim pomakom k tome da svi članovi obitelji imaju mogućnost podjednakog sudjelovanja u procesu donošenja financijskih odluka.

Prema Rettigu (1993) u procesu donošenja financijskih odluka unutar obitelji identificiraju se tri ključne sastavnice: spoznaja/opažanje (*perceiving*), obrada (*processing*) i odluka (*deciding*). Na samom početku definiraju se vrijednosti i ciljeve pojedine obitelji i svakog člana te se sukladno dostupnim informacijama utvrđuju pravci djelovanja, uzimajući u obzir dostupne resurse i moguće posljedice (Kim et al., 2017). Svaka obitelj donosi financijske odluke na temelju obiteljskih pravila i interesa, ali pri tom prednost imaju zajedničke vrijednosti i ograničeni resursi (Kim et al., 2017). Dakle, postepeno obitelji formiraju vlastiti i jedinstveni sustav za donošenje financijski odluka i realiziranje određenih financijskih aktivnosti unutar obitelji (Kim et al., 2017).

Detaljnije objašnjeno i prikazano na slici 15., proces donošenja odluka u obitelji započinje prepoznavanjem odnosno spoznavanjem određenog problema odnosno obiteljske težnje i shvaćanjem da je potrebno poduzeti adekvatne akcije djelovanja, te potom obitelj pretražuje dostupne informacije koje su im potrebne i procjenjuje moguće alternative (Kolb, 2013; Soerjoatmodjo i Kaihatu, 2016). Nakon navedenih faza, obitelj donosi odluku za koju smatra da će joj donijeti najviše koristi te nakon toga slijedi evaluacija donesene odluke zbog budućih aktivnosti (Kolb, 2013; Soerjoatmodjo i Kaihatu, 2016).

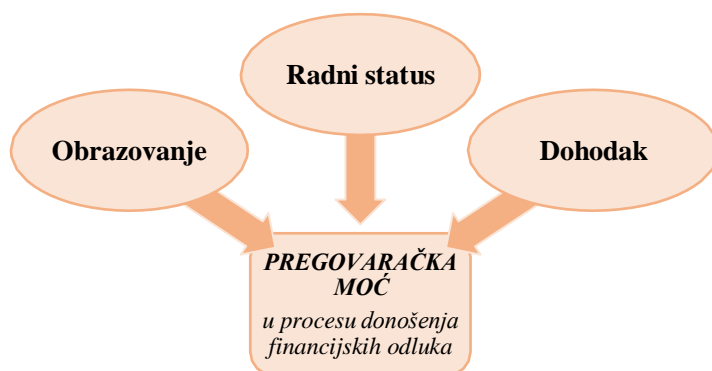
Slika 15. Faze procesa donošenja odluka u obitelji

Izvor: Prikaz na temelju članka autora Soerjoatmodjo i Kaihatu (2016) i Kolb (2013)

U procesu donošenja financijskih odluka u obitelji samačka kućanstva se bitno razlikuju od bračnih odnosno partnerskih kućanstava ili kućanstva s djecom, budući da bračni status i djeca izravno imaju utjecaja na potrebe, resurse, rizike i preferencije pojedinca, pa je unutar obitelji s više članova navedeni proces i složeniji (Love, 2010). Bez obzira na vrstu kućanstva i broj članova u pojedinoj obitelji, za uspješni i zadovoljavajući ishod potrebno je proći kroz sve faze procesa donošenja odluka u obitelji.

U prošlim vremenima pretpostavljalo se da muškarac, kao predvodnik obitelji, donosi financijske odluke posebice odluke dugoročnog karaktera, dok su ženama bile prepuštene financijske odluke koje su se odnosile na njihovu tradicionalnu ulogu domaćice u obitelji. Također, i danas je manja vjerojatnost da će žena biti zadužena za financijske odluke u usporedbi s muškarcem, iako je posljednjih desetljeća uključenost žena u proces donošenja odluka u obitelji značajno porasla (Kim et al., 2017). Dakle, oba partnera imaju utjecaja na financijsku odluku koja će se donijeti u ime cijele obitelji, čak i ako utjecaji muškaraca i žena nisu nužno podjednaki (Kim et al., 2017).

Pretpostavlja se da muškarci i žene imaju različite preferencije, te da će partner koji ima značajnijeg utjecaja u kućanstvu te partner s većom pregovaračkom moći i više resursa, biti donositelj financijske odluke za cijelu obitelj (Bertocchi et al., 2014; Yilmazer i Lyons, 2010). Kao najvažnije karakteristike koje definiraju jačinu pregovaračke moći partnera su obrazovanje, radni status i dohodak (slika 17.) te su navedene karakteristike pozitivno korelirane s pregovaračkom moći unutar obitelji (Gu et al., 2021). Čimbenici, kao što su dob i kognitivne sposobnosti, isto tako doprinose pregovaračkoj moći, ali u znatno manjoj mjeri nego li navedene najvažnije karakteristike (Gu et al., 2021). Isto tako osobine ličnosti su važna značajka pri definiranju utjecaja u pregovaranju unutar obitelji te se smatra da ekstrovertniji pojedinci imaju veću pregovaračku moć (Gu et al., 2021; Flinn et al., 2018).

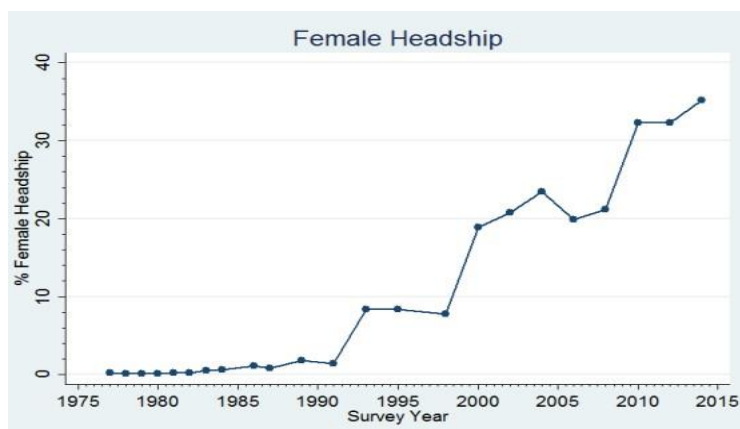
Slika 16. Čimbenici pregovaračke moći u procesu donošenja financijskih odluka u obitelji

Izvor: Prikaz na temelju članka autora Gu et al. (2021)

Prema rezultatima iz uzorka indijskog kućanstva u istraživanju provedenom od strane Banerjee et al. (2021), 27% muškaraca i 19% žena su isključivo odgovorni za donošenje financijskih odluka u obitelji. Nadalje, 20% žena i 16% muškaraca dijeli odgovornost sa supružnikom odnosno partnerom te znatno veći postotak žena nego muškaraca nije uključeno u donošenje financijskih odluka odnosno u prosjeku muškarci još uvijek imaju veći utjecaj, te uglavnom njima pripada uloga donositelja financijskih odluka (Banerjee et al., 2021).

Utjecaj žena u procesu donošenja financijskih odluka u kućanstvu se povećava paralelno s povećanjem njezinih resursa, kao što su prihod, obrazovanje i zaposlenje (Kim et al., 2017). Prema istraživanju koje su proveli Bernasek i Bajtelsmit (2002) aktivnija involviranost žena u financijske odluke kućanstva kao što su ulaganje i štednja, popraćena je povećanim sudjelovanjem u ukupnom dohotku kućanstva od strane žena. Također, prema istraživanju Browning et al. (1994) doprinos žene u ukupnom dohotku kućanstva pozitivno je koreliran s potrošnjom njezinog kućanstva.

Kao što je prikazano na slici 17. udio žena koje upravljaju financijama kućanstva i donose financijske odluke u ime obitelji povećao sa 1% na preko 35% u razdoblju od samo 24 godine u Italiji (Guiso i Zaccaria, 2021). Sukladno prikazanom rezultatu, talijanska kućanstva su se odmaknula od dominantnih patrijarhalnih k partnerskim načinima upravljanja financija unutar obitelji, budući da uvažavanje tradicionalnih rodnih uloga većinom doprinosi većem ekonomskom trošku nego li zajedničkoj korisnosti (Guiso i Zaccaria, 2021).

Slika 17. Žene kao donositeljice financijskih odluka u obitelji

Izvor: Prikaz prema članku autora Guiso i Zaccaria (2021)

Međutim, iako je prisutan trend blagog povećanja utjecaja žena i očekuje se nastavak navedenog trenda u budućim periodima, prema rezultatima istraživanja UBS (2019) većina žena diljem svijeta donošenje financijskih odluka i dalje prepušta muškarcima odnosno supružnicima i partnerima. Točnije, 23% žena sudjeluje u procesu donošenja dugoročnih financijskih odluka u vlastitom kućanstvu (UBS, 2019).

Dakle, prema brojnim istraživanjima dokazano je da su većinom unutar obitelji muškarci zaduženi za dugoročne financijske odluke, dok su žene zadužene za svakodnevno upravljanje obiteljskim novcem (Antonides, 2011; Mader i Schneebaum, 2013; Woolley i Marshall, 1994). Prema istraživanju (Bartley et al., 2005) žene odnosno supruge i partnerice u prosjeku potroše tri puta više vremena na dnevne zadatke kućanstva te i dalje nemaju ravnopravnu pregovaračku moć pri donošenju financijskih odluka u obitelji. To se objašnjava ograničenim društvenim kontekstima i rodnim normama koje razlikuju muške i ženske uloge unutar kućanstva (Ke, 2021; Guiso i Zaccaria, 2021). Na primjer, u Indiji je ekonomska mobilnost žena i sudjelovanje u procesu donošenja financijskih odluka u obitelji uvjetovana društvenim pravilima i normama unutar njihovih kastinskih mreža (Deshpande, 2000; Munshi i Rosenzweig, 2006).

Kao što je već istaknuto u radu, općenito žene imaju duži životni vijek od muškaraca te je veća vjerojatnost da će provesti duže vremena u mirovini te samačkom životu. Također, žene tijekom radnog vijeka akumuliraju manje bogatstva od muškaraca te Kim et al. (2017) tvrde da će vjerojatnije unutar obitelji muški partneri imati više bogatstva od ženskih. Rodni jaz u bogatstvu manje je prisutan kada žena upravlja novcem kućanstva i donosi financijske odluke, dok je navedeni jaz veći kada je muškarac donositelj odluka, iako uzrok takvog koncepta nije jasno definiran (Grabka et al., 2015). Zbog navedenih činjenica, žene bi trebale biti ravnopravne muškarcu u procesu donošenja financijskih odluka u obitelji, kako bi u samačkom životu bile u mogućnosti donositi ispravne kratkoročne i dugoročne financijske odluke te na taj način omogućiti osiguranje vlastitog blagostanja.

Iz svih navedenih argumenata i konstatacija jasno se zaključuje da je u procesu donošenja financijskih odluka u obitelji prisutna pojava rodnog jaza (*gender gap*), što je posljedično povezano s rodnim jazom u bogatstvu te rodnim jazom u financijskoj pismenosti.

3.2. UTJECAJ FINANCIJSKE PISMENOSTI PARTNERA NA PROCES DONOŠENJA ODLUKA U OBITELJI

Pretpostavlja se da je razina financijske pismenosti pozitivno korelirana s utjecajem određenog partnera pri donošenju financijskih odluka u obitelji, te da je ona temeljni preduvjet za odabir ispravnih financijskih odluka za obitelj odnosno za uspješnu realizaciju navedenog procesa.

Određeni istraživači financijsku pismenost karakteriziraju kao dio pregovaračke moći u donošenju odluka unutar kućanstva (Babiarz et al., 2012; Elder i Rudolph, 2003), dok je drugi smatraju stručnošću koja se stječe kroz specijalizirano i praktično iskustvo te nedostatak tog iskustva može rezultirati niskom razinom financijske pismenosti pojedinca (Fonseca et al., 2012).

Financije kućanstva kojima upravljaju financijski pismeni muškarci odnosno financijski pismene žene vrlo vjerojatno će se razlikovati, budući da oni uglavnom imaju različite financijske stavove prema riziku i određenim vrstama financijske imovine (slika 18.). Općenito govoreći financijske pismene žene, koje su donositeljice financijskih odluka u obitelji, nisu sklone riziku odnosno imaju averziju prema riziku i preferiraju proizvode koji su fokusirani na sigurnost, primjerice štedni programi, proizvodi osiguranja i alternativna ulaganja (Banerjee et al., 2021). Također, financijski pismene žene izbjegavaju sudjelovanje u neformalnim bankarskim aktivnostima kao što su štednja novca kod kuće, neformalna štednja novca i pozajmljivanje kod nebankarskih subjekata (Banerjee et al., 2021). Suprotno tome, financijski pismeni muškarci preferiraju financijske proizvode s visokim rizikom i visokom stopom povrata, poput investicijskih proizvoda i dionica te su općenito skloniji riziku za razliku od partnerica i supruga (Banerjee et al., 2021).

Slika 18. Sklonosti žena i muškaraca pri financijskim proizvodima

Izvor: Prikaz na temelju članka autora Banerjee et al. (2021)

Prema rezultatima provedenog istraživanja Banerjee et al. (2021), bez obzira na spol, partneri koji upravljaju financijama kućanstva i preuzimaju veću odgovornost unutar obitelji preferiraju ulagati u alternativne proizvode, kao što su fondovi, zlato, srebro i imovina.

U situaciji kada žena zajedno s muškarcem donosi financijske odluke u ime cijele obitelji, dolazi do značajnog povećanja kod ulaganja u investicijske proizvode i dionice, točnije bilježi se porast od 88% u usporedbi kada žena sama donosi financijske odluke (Banerjee et al., 2021). Također, kada se muškarcu u procesu donošenja financijskih odluka u obitelji aktivno priključi i žena, dolazi do povećanog ulaganja u štedne programe i osiguravajuće proizvode, ali u manjem postotku nego li u prethodnom slučaju, te naposljetku dolazi i do manjeg sudjelovanja obitelji u neformalnim bankarskim aktivnostima (Banerjee et al., 2021). Dakle, suradnja između muškarca i žene može biti itekako korisna za čitavo kućanstvo, posebice ako partneri odnosno supružnici posjeduju različite informacije te su zaposleni u različitim sektorima, pa imaju mogućnost iskoristiti komplementarnost (Guiso i Zaccaria, 2021). Zaključno, ravnopravnost žene i muškarca u procesu donošenja financijskih odluka u obitelji smanjuje potencijalnu neučinkovitost u raspodjeli portfelja te povećava diversifikaciju portfelja, čime se poboljšava efikasnost upravljanja financijama određenog kućanstva (Guiso i Zaccaria, 2021).

Prema prethodnim istraživanjima, manja je vjerojatnost da će žene preuzeti isključivu ili zajedničku odgovornost u donošenju financijskih odluka unutar obitelji u usporedbi s muškarcima (Banerjee et al., 2021). Međutim, navedena teza nije ispravna kada se odnosi na financijski pismene žene, budući da je veća vjerojatnost da će žena, kada posjeduje određenu razinu financijskog znanja, samostalno ili zajedno s muškarcem upravljati financijama vlastitog kućanstva (Banerjee et al., 2021). Dakle, financijski pismene žene su značajno odgovornije od financijski pismenih muškaraca u donošenju financijskih odluka u obitelji, što znači da je spolna razlika obrnuta kada su žene financijski obrazovane (Banerjee et al., 2021). Iznese razlike o različitom utjecaju žena i muškaraca na donošenje dugoročnih financijskih odluka unutar obitelji ukazuju na potrebu istraživanja navedenog problema u Hrvatskoj.

4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

4.1. METODE ISTRAŽIVANJA

Za potrebe ovog diplomskog rada provedeno je istraživanje online anketnim upitnikom u vremenskom razdoblju od 5.7.2021. do 15.7.2021. godine na uzorku od 402 ispitanika.

Instrument ovog istraživanja je anonimni anketni upitnik koji se sastoji od ukupno 23 pitanja. Početnih šest pitanja referirala su se na općenite socio-demografske podatke o ispitanicima, kao što su spol, dob, stupanj obrazovanja, status na tržištu rada, obiteljski status i veličina kućanstva te su navedena pitanja bila strukturirana u obliku višestrukog odabira i kratkog odgovora. Sljedećih devet pitanja odnosila su se na tematiku financija u kućanstvu te se kroz pitanja u obliku višestrukog odabira ispitalo tko ostvaruje veće prihode u kućanstvu, tko je donositelj kratkoročnih i dugoročnih financijskih odluka te se ispitaio način stjecanja stambene jedinice odnosno podrijetlo vlasništva nekretnine. Nadalje, od ispitanika se tražilo da na skali od 1 do 5 ocijene preferenciju štednje odnosno ulaganja u određenu financijsku i realnu imovinu kućanstva, financijsko ponašanje u pogledu kreditnih kartica, financijsku situaciju obitelji te da odrede koliki udio pojedini krediti imaju u njihovim obvezama. Kroz idućih šest pitanja ispitalo se financijsko znanje ispitanika o kamatnim stopama, inflaciji, načinu ulaganju i tržišnim kretanjima cijena te su pitanja bila koncipirana u obliku višestrukog odabira, dok se od ispitanika zahtijevalo da na skali od 1 do 5 odrede sklonost riziku pri investiranju novca. Posljednja dva pitanja ispitala su mišljenja i stavove ispitanika o poduzetničkoj budnosti i općoj samoefikasnosti na skali od 1 do 5.

Anketni upitnik je oblikovan pomoću softvera Google Forms u online konceptu, zbog povećane brzine i efikasnosti, ali i lakšeg načina distribucije upitnika. Anketni upitnik je podijeljen ispitanicima putem vlastitih korisničkih računa u aplikacijama WhatsApp i Facebook, kao i unutar određenih Facebook grupa (Poduzetnici za poduzetnike, Mali poduzetnik - najveća snaga, Žene i novac grupa, Udruga Glas poduzetnika - mjere i reforme za Hrvatsku 2.0, Split i oko Splita, Anketalica - Podijeli svoju anketu, Osobne financije - Hrvatska).

U empirijskom dijelu diplomskog rada, podatci dobiveni iz provedenog istraživanja su se obradili statističkim metodama pomoću programskog paketa SPSS te su korištene metode deskriptivne

statistike pri analizi rezultata. Također, prikupljeni podatci su se statistički obradili s ciljem testiranja postavljenih istraživačkih hipoteza, odnosno kako bi se utvrdila statistička značajnost ili neznačajnost da žene s višom razinom financijske pismenosti odnosno višim mjesečnim primanjima više sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka u obitelji te da su obitelji u kojima žene više sudjeluju u donošenju financijskih odluka manje financijski krhke. Dakle, konačni zaključci istraživanja su doneseni na temelju prihvaćanja ili odbacivanja hipoteza koristeći kvantitativne metode u ekonomiji. U daljnjem nastavku empirijskog dijela ovog diplomskog rada prikazana je struktura uzorka, rezultati istraživanja i zaključci.

4.2. UZORAK ISTRAŽIVANJA

Ciljana populacija za ovo istraživanje su bili građani Republike Hrvatske, odnosno muškarci i žene, te je istraživanje provedeno na uzorku od 402 ispitanika.

Kao što je prikazano u tablici 1. prva frekvencija u stupcu Frequency, znači da je među ispitanicima koji su odgovorili na pitanja o spolu bilo je 270 žena, dok druga frekvencija znači da je među ispitanicima bio 131 muškarac. Dakle, na postavljeno pitanje je odgovorio 401 ispitanik, dok frekvencija 1 iz retka Missing System ukazuje na podatak da 1 ispitanik nije dao odgovor na postavljeno pitanje o spolu. Točnije, u uzorku je 67,2% ispitanica ženskog spola i 32,6% ispitanika muškog spola, dok se 0,2% ispitanika nije izjasnilo po spolnom obilježju te su navedene relativne frekvencije u postotcima prikazane u stupcu Percent. Nadalje, u stupcu Valid Percent su prikazane originalne valjane frekvencije u postotcima te je među onima koji su odgovorili na pitanje 67,3% ženskog spola i 32,7% muškog spola.

Tablica 1. Ispitanici prema spolu

SPOL				
		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Žena	270	67,2	67,3
	Muškarac	131	32,6	32,7
	Total	401	99,8	100,0
Missing System		1	0,2	
Total		402	100,0	

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

S obzirom na starosnu dob, u uzorku je najviše ispitanika od 45 do 65 godina (142 - 35,3%), slijede ih ispitanici od 16 do 35 godina (135 - 33,6%) te ispitanici od 36 do 44 godine (121 - 30,1%), dok je najmanje ispitanika od 65 godina i više (4 - 1%). Dakle, između prve tri dobne kategorije odnosno od 16 do 65 godina postotne razlike su relativno male, te kumulativni postotak za navedene tri kategorije iznosi 99%. Navedeni rezultati su prikazani u tablici 2.

Tablica 2. Ispitanici prema dobi

DOB					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	16-35	135	33,6	33,6	33,6
	36-44	121	30,1	30,1	63,7
	45-65	142	35,3	35,3	99,0
	65+	4	1,0	1,0	100,0
	Total	402	100,0	100,0	

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

U uzorku istraživanja prema stupnju obrazovanja, najveći broj ispitanika ima visoko obrazovanje odnosno njih čak 67,4% (271), dok 32,1% (129) ispitanika kao najveći stupanj obrazovanja ima srednju školu te njih 0,5% (2) osnovnu školu. Dakle, u uzorku dominiraju ispitanici sa završenom višom školom, fakultetom ili poslijediplomskim studijem. Navedeni rezultati su prikazani u tablici 3.

Tablica 3. Ispitanici prema stupnju obrazovanja

STUPANJ OBRAZOVANJA					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Osnovna škola	2	0,5	0,5	0,5
	Srednja škola	129	32,1	32,1	32,6
	Visoko obrazovanje (viša škola, fakultet, poslijediplomski studij)	271	67,4	67,4	100,0
	Total	402	100,0	100,0	

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Sukladno podacima o statusu na tržištu rada, najveći broj ispitanika je zaposlen kod poslodavca (229 - 57%) odnosno više od polovice uzorka. Nadalje, slijede ispitanici koji su samozaposleni (101 - 25,1%), ostali (30 - 7,5%), nezaposleni (28 - 7%) te umirovljenici (14 - 3,5%). Prema kumulativnim postotcima samozaposleni i zaposleni kod poslodavca čine čak 82,1% uzorka. Navedeni rezultati su prikazani u tablici 4.

Tablica 4. Ispitanici prema statusu na tržištu rada

STATUS NA TRŽIŠTU RADA					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Samozaposlen/-a	101	25,1	25,1	25,1
	Zaposlen/-a kod poslodavca	229	57,0	57,0	82,1
	Nezaposlen/-a	28	7,0	7,0	89,1
	Umirovljenik/-ca	14	3,5	3,5	92,5
	Ostalo	30	7,5	7,5	100,0
	Total	402	100,0	100,0	

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Uzimajući u obzir obiteljski status, najveći broj ispitanika živi u braku ili životnom partnerstvu ili živim s nekim bez službene veze, točnije njih čak 77,6% (312), dok 15,2% ispitanika živi u samačkom kućanstvu te je 7,2% ispitanika rastavljeno ili su udovci odnosno udovice. Navedeni rezultati su prikazani u tablici 5.

Tablica 5. Ispitanici prema obiteljskom statusu

OBITELJSKI STATUS					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Živim sam/sama	61	15,2	15,2	15,2
	U braku/U životnom partnerstvu/ Živim s nekim bez službene veze	312	77,6	77,6	92,8
	Razveden-a/Udovac-ica	29	7,2	7,2	100,0
	Total	402	100,0	100,0	

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Nakon opisanih i prezentiranih rezultata deskriptivne statistike o strukturi ispitanika prema njihovim općim i socio-demografskim obilježjima, u nastavku rada prikazano je testiranje postavljenih istraživačkih hipoteza i rezultati istog.

4.3. TESTIRANJE HIPOTEZA

U nastavku empirijskog dijela se pristupilo testiranju postavljenih istraživačkih hipoteza. Prva hipoteza glasi:

H₁: Žene s višom razinom financijske pismenosti više sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka u obitelji.

Za potrebe testiranja prve hipoteze se koristilo pitanje „Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke“ iz anketnog upitnika te set pitanja s kojim se ispitivalo financijsko znanje ispitanika. Kod varijable „Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke“ ponuđeni odgovori „Ja“ i „Podjednako sudjelujemo u donošenju odluka“ su spojeni u jednu kategoriju, dok su se odgovori „Partner“ i „Drugi članovi obitelji“ spojeni u drugu kategoriju.

Financijska pismenost ispitanika mjerena je tzv. „Big Five“ pitanjima koje su osmislile autorice Lusardi i Mitchell (2011) te se navedena pitanja koriste u većini zemalja u svijetu za mjerenje razine financijske pismenosti, što omogućava jednostavnu i laku usporedbu rezultata. Struktura odgovora ispitanika prema spolu na pet pitanja o financijskom znanju i ponašanju je prikazana u tablici 6., a ispravni odgovori su osjenčani plavom bojom.

Dakle, indeks „Financijske pismenosti“ se konstruirao na način da su se zbrojili točni odgovori ispitanika na pitanja financijske pismenosti kojim se izmjerilo znanje ispitanika o inflaciji, kamatnim stopama, diversifikaciji rizika, kretanjima cijena obveznica i kreditima.

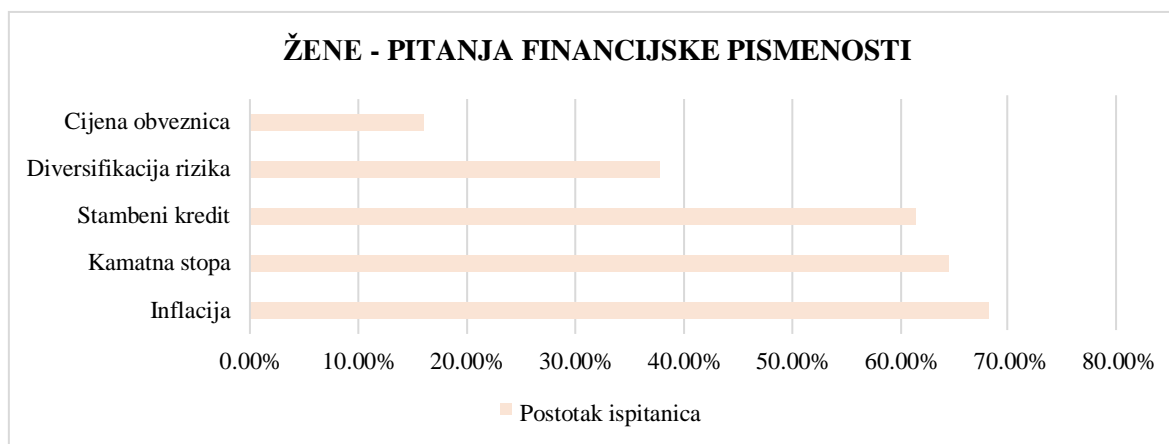
Tablica 6. Struktura odgovora ispitanika na pitanja financijske pismenosti

SPOL					
		Žena	Muškarac	Žena (%)	Muškarac (%)
<i>Pretpostavimo da na štednom računu imate 100 kn. Uz godišnju kamatnu stopu od 2%, koliko ćete novca imati na računu nakon 5 godina?</i>	Više od 102 kn	174	98	64,4%	74,8%
	Manje od 102 kn	16	8	5,9%	6,1%
	Točno 102 kn	16	7	5,9%	5,3%
	Ne znam	53	15	19,6%	11,5%
	Ne želim odgovoriti	11	3	4,1%	2,3%
	Total	270	131	100,0%	100,0%
<i>Zamislite da je godišnja kamatna stopa na Vašu štednju 1%, a godišnja stopa inflacije 2%. Nakon godinu dana, koliko ćete dobara i usluga moći kupiti s novcem sa tog računa?</i>	Više nego danas	2	6	0,7%	4,6%
	Manje nego danas	184	103	68,1%	78,6%
	Isto kao i danas	6	1	2,2%	0,8%
	Ne znam	69	16	25,6%	12,2%
	Ne želim odgovoriti	9	5	3,3%	3,8%
	Total	270	131	100,0%	100,0%
<i>Ako kamatne stope porastu, što se uobičajeno događa s cijenama obveznica?</i>	Cijene obveznica će porasti	66	45	24,6%	34,4%
	Cijene obveznica će pasti	43	28	16,0%	21,4%
	Cijena obveznica će ostati ista	17	3	6,3%	2,3%
	Ne znam	136	50	50,7%	38,2%
	Ne želim odgovoriti	6	5	2,2%	3,8%
	Total	268	131	100,0%	100,0%
	Točno	164	98	61,4%	74,8%

<i>15-godišnji stambeni kredit uobičajeno ima veće mjesečne otplate (anuitete) od 30-godišnjeg stambenog kredita. Međutim, ukupna kamata plaćena za vrijeme otplate 15-godišnjeg kredita će biti manja.</i>	Netočno	31	10	11,6%	7,6%
	Ne znam	67	19	25,1%	14,5%
	Ne želim odgovoriti	5	4	1,9%	3,1%
	Total	267	131	100,0%	100,0%
<i>Kupnja dionice jednog poduzeća obično osigurava sigurniju zaradu nego ulaganje u dionicu investicijskog fonda?</i>	Točno	31	11	11,5%	8,4%
	Netočno	102	82	37,8%	62,6%
	Ne znam	128	33	47,4%	25,2%
	Ne želim odgovoriti	9	5	3,3%	3,8%
	Total	270	131	100,0%	100,0%

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

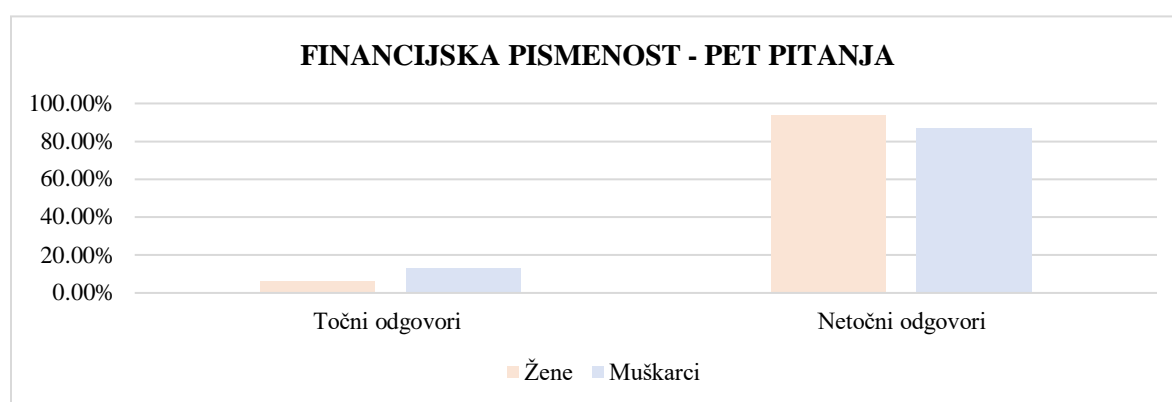
Analizirajući rezultate dolazi se do zaključka da žene ostvaruju nižu razinu financijske pismenosti, budući da na svih pet pitanja ispravno odgovaraju u znatno manjem postotku od muškaraca što je i u skladu s rezultatima brojnih drugih istraživanja (Lusardi i Mitchell, 2011; Klapper et al., 2015; OECD, 2020). Na pitanje o cijenama obveznica samo 16% žena je odgovorilo ispravno, dok je na pitanje vezano za diversifikaciju rizika 37,8% žena točno odgovorilo. Također, na pitanje o cijenama obveznica i muškarci ostvaruju vrlo loš rezultat te samo 21,4% muškaraca odgovara točno. Na ostala tri pitanja o kamatnim stopama, inflaciji i stambenom kreditu više od 60% žena odgovara ispravno, ali i na ta pitanja muški spol za više od 10 postotnih poena ostvaruje bolje rezultate. Nadalje, na svih pet pitanja značajan postotak žena odgovara s odgovorom „Ne znam“, a posebice na pitanja o cijenama obveznica i diversifikaciji rizika na koja 50,7% odnosno 47,4% žena odgovara s navedenim ponuđenim odgovorom. Prema Bucher-Koenen et al. (2016) takvi rezultati su očekivani i mogu se prepisati nedostatku samouvjerenosti žena glede financijskog aspekta, zbog čega ne znaju odgovor na jednostavna financijska pitanja. Prema iznesenim rezultatima, na grafikonu 1. je prikazana struktura ispitanica koje su ispravno odgovorile na „Big Five“ pitanja o financijskoj pismenosti.

Grafikon 1. Struktura ispitnica koje su ispravno odgovorile na pitanja financijske pismenosti

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

U ukupnom uzorku od 270 žena samo njih 17 odnosno 6,3% je točno odgovorilo na svih pet pitanja, dok je od 131 muškarca isto tako njih 17 odnosno 13% odgovorilo točno na svih pet pitanja kojima se mjeri razina financijske pismenosti. Navedeni rezultati su prikazani na grafikonu 2. te ukazuju na vrlo lošu situaciju financijske pismenosti u Hrvatskoj, posebice kod žena koje i dalje bilježe lošije rezultate od muškaraca. Također, ovakvi rezultati ukazuju na izrazito važnu potrebu za financijskim obrazovanjem među hrvatskim stanovništvom.

Grafikon 2. Struktura ispitnika koje su ispravno/neispravno odgovorili na pet pitanja financijske pismenosti

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Nakon detaljno prikazanih rezultata financijske pismenosti, pristupilo se testiranju postavljene prve istraživačke hipoteze. Za testiranje prve hipoteze koristio se Kruskal-Wallis test između varijable „Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke“ i indeksa pod nazivom „Financijska pismenost“ na uzorku ispitanika sačinjenih samo od žena te su rezultati testa prikazani u tablici 8. U tablici 7. su prikazani odgovarajući rangovi varijable „Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke“ prema indeksu „Financijske pismenosti“, a u tablici 9. je prikazana detaljnija struktura navedenih varijabli.

Tablica 7. Rangovi varijable „Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke“ prema indeksu „Financijske pismenosti“

Ranks			
	Financijska pismenost	N	Mean Rank
Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke?	0 točnih odgovora	39	156,38
	1 točan odgovor	29	147,55
	2 točna odgovora	57	141,26
	3 točna odgovora	71	129,52
	4 točna odgovora	57	119,95
	5 točnih odgovora	17	124,82
	Total	270	

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Tablica 8. Rezultati Kruskal-Wallis test za prvu hipotezu

Test Statistics ^{a,b}	
	Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke?
Kruskal-Wallis H	11,890
df	5
Asymp. Sig.	,036
a. Kruskal Wallis Test	
b. Grouping Variable: Financijska pismenost	

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Na temelju rezultata Kruskal-Wallis testa (tablica 8.), empirijska signifikantnost α^* iznosi 0,036 odnosno 3,6% što je manje od 5% pa se postavljena hipoteza (H_1) prihvaća ($\alpha^* = 0,036 = 3,6\% \rightarrow \alpha^* < 5\%$). Stoga se zaključuje da postoji statistički značajna razlika između žena koje sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka s obzirom na indeks financijske pismenosti.

Tablica 9. Crosstabulation za prvu hipotezu

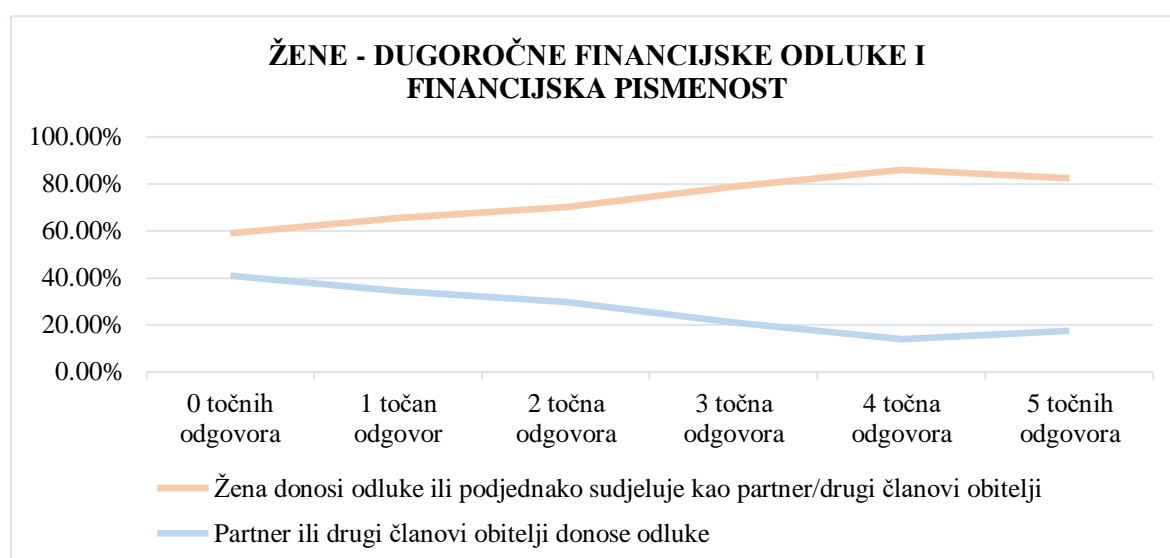
			**Financijska pismenost						
			0 točnih odgovora	1 točan odgovor	2 točna odgovora	3 točna odgovora	4 točna odgovora	5 točnih odgovora	Total
Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke?	Ja ili podjednako sudjelujemo u donošenju odluka	Count	23	19	40	56	49	14	201
		% within **	59,0%	65,5%	70,2%	78,9%	86,0%	82,4%	74,4%
	Partner ili drugi članovi obitelji	Count	16	10	17	15	8	3	69
		% within **	41,0%	34,5%	29,8%	21,1%	14,0%	17,6%	25,6%
	Total	Count	39	29	57	71	57	17	270
		% within **	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Na temelju tablice 9. od žena koje su odgovorile ispravno na svih pet pitanja financijske pismenosti, njih 82,4% samostalno ili podjednako s partnerom ili drugim članovima obitelji sudjeluje u donošenju dugoročnih financijskih odluka, dok 17,6% žena tvrdi da u njezinim kućanstvima partner ili drugi donose odluke. Primjerice, od žena koje su imale dva točna odgovora njih 70,2% donosi ili podjednako sudjeluje u donošenju odluka, dok 29,8% žena izjavljuje da partner ili drugi članovi obitelji donose dugoročne financijske odluke.

Iz prikazanih rezultata dolazi se do zaključka da kako se smanjuje broj točnih odgovora iz financijske pismenosti, smanjuje se i udio žena koje donose ili podjednako sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka. Također, vrijedi i obrnuto odnosno kako se povećava broj točnih odgovora iz financijske pismenosti, povećava se i udio žena koje donose ili sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka u obitelji.

Dakle, na temelju takvog trenda koji je prikazan i na grafikonu 3. zaključuje se da je financijska pismenost bitan čimbenik pri utjecaju na donošenje dugoročnih financijskih odluka u obitelji, posebice kod ženskog spola. Prema autorima Banerjee et al. (2021) veća je vjerojatnost da će financijski pismene žene sudjelovati u procesu donošenja dugoročnih financijskih odluka u obitelji u usporedbi s financijski nepismenim ženama, što se potvrđuje i prikazanim rezultatima provedenog istraživanja prikazanog u ovom radu na uzorku žena u Hrvatskoj. Navedeno potvrđuju i podaci prikazani na grafikonu 3.

Grafikon 3. Žene - donošenje dugoročnih financijskih odluka i financijska pismenost

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Prikazanim rezultatima i opisanim trendom kretanja se dodatno dokazalo da se prihvaća postavljena hipoteza te da žene s višom razinom financijske pismenosti više sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka u obitelji.

Nakon testiranja prve istraživačke hipoteze, u sljedećem koraku se pristupilo testiranju druge hipoteze koja glasi:

H₂: Žene s višim mjesečnim primanjima više sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka u obitelji.

Za testiranje druge hipoteze koristio se Mann-Whitney U-test između varijabli „Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke“ i „Tko ostvaruje veće prihode u kućanstvu“ na uzorku ispitanika sačinjenih samo od žena te su rezultati testa prikazani u tablici 11. U tablici 10. su prikazani odgovarajući rangovi varijable „Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke“ prema varijabli „Tko ostvaruje veće prihode u kućanstvu“ na uzorku žena, dok je u tablici 12. prikazana detaljnija struktura navedenih varijabli.

Dakle, u obzir su uzete varijable na temelju pitanja „Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke“ i „Tko ostvaruje veće prihode u kućanstvu“ iz anketnog upitnika. Za potrebe testiranja postavljene druge istraživačke hipoteze, kod varijable „Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke“ ponuđeni odgovori „Ja“ i „Podjednako sudjelujemo u donošenju odluka“ su spojeni u jednu kategoriju, dok su se odgovori „Partner“ i „Drugi članovi obitelji“ spojeni u drugu kategoriju. Također, isti princip je primijenjen i na varijablu „Tko ostvaruje veće prihode u kućanstvu“ zbog jednostavnije interpretacije i izračuna.

Tablica 10. Rangovi varijable „Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke“ prema varijabli „Tko ostvaruje veće prihode u kućanstvu“

Ranks				
	Tko ostvaruje veće prihode u kućanstvu?	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke?	Ja ili podjednako kao partner/drugi članovi obitelji	145	115,90	16805,00
	Partner ili drugi članovi obitelji	125	158,24	19780,00
	Total	270		

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Tablica 11. Rezultati Mann-Whitney U-testa za drugu hipotezu

Test Statistics ^a	
	Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke?
Mann-Whitney U	6220,000
Wilcoxon W	16805,00
Z	-5,881
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000
a. Grouping Variable: Tko ostvaruje veće prihode u kućanstvu?	

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Na temelju rezultata Mann-Whitney U-testa (tablica 11.), empirijska signifikantnost α^* iznosi 0,00 odnosno 0% što je manje od 5% pa se postavljena hipoteza (H_2) prihvaća ($\alpha^* = 0,000 = 0,00\% \rightarrow \alpha^* < 5\%$). Stoga se zaključuje da postoji statistički značajna razlika između žena koje sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka s obzirom na ostvarivanje prihoda u kućanstvu.

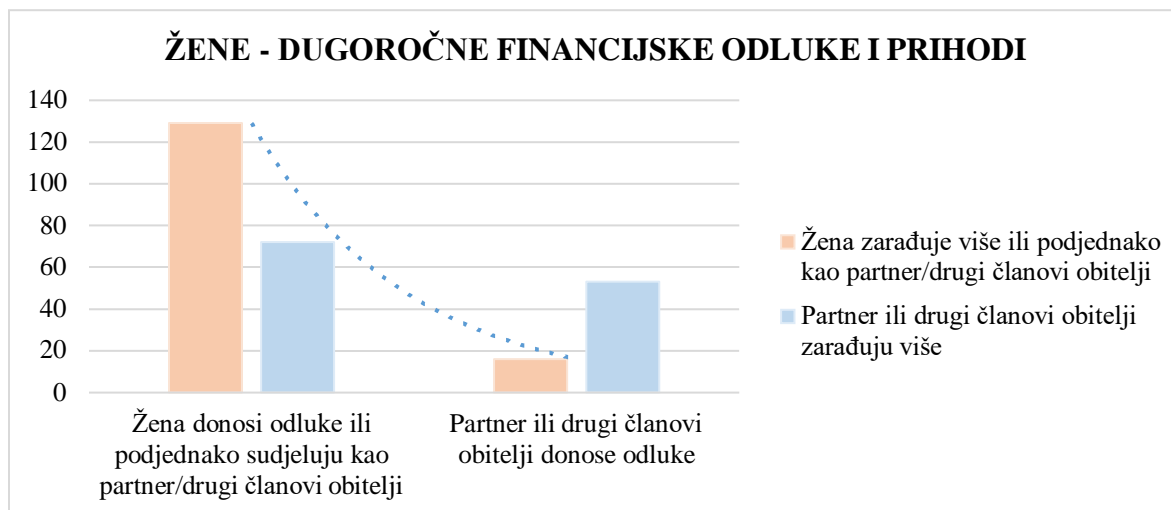
Tablica 12. Crosstabulation za drugu hipotezu

			<i>Tko ostvaruje veće prihode u kućanstvu?</i>		Total
			Ja ili podjednako kao partner/drugi članovi obitelji	Partner ili drugi članovi obitelji	
**Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke?	Ja ili podjednako sudjelujemo u donošenju odluka	Count	129	72	201
		% within **	64,2%	35,8%	100,0%
	Partner ili drugi članovi obitelji	Count	16	53	69
		% within **	23,2%	76,8%	100,0%
	Total	Count	145	125	270
		% within **	53,7%	46,3%	100,0%

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Sukladno rezultatima prikazanim u tablici 12., 64,2% žena koje zarađuju više ili podjednako kao partner ili drugi članovi obitelji donose samostalno ili podjednako s drugima dugoročne financijske odluke, dok 35,8% žena koje zarađuju manje od partnera ili drugih članova obitelji sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka. Nadalje, samo 23,2% žena tvrdi da partner ili drugi članovi obitelji donose dugoročne financijske odluke iako one zarađuju više ili podjednako kao

oni. Također, 76,8% žena izjavljuje da unutar obitelji partner ili drugi članovi obitelji donose dugoročne financijske odluke, ali i ostvaruju veće prihode u kućanstvu. Navedeni podaci su prikazani i na grafikonu 4.

Grafikon 4. Žene - donošenje dugoročnih financijskih odluka i ostvarivanje prihoda

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Dakle, na prikazanom grafikonu 4. vidljivo je da žene koje zarađuju više ili barem podjednako kao partner ili drugi članovi obitelji donose ili sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka u obitelji. Eksponencijalna linija prikazuje trend opadanja, u slučaju kada žena zarađuje više ili podjednako kao drugi, ali drugi donose dugoročne financijske odluke. Također, evidentno je da žene u vrlo malom broju sudjeluju odnosno ne sudjeluju u procesu donošenja dugoročnih financijskih odluka kada partner ili drugi članovi obitelji zarađuju više od nje.

Dodatnim objašnjenjem prikazanih rezultata i trenda, dokazuje se da se prihvaća postavljena hipoteza te da žene s višim mjesečnim primanjima više sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka u obitelji.

U sljedećem koraku se pristupilo testiranju postavljene treće istraživačke hipoteze, koja glasi:

H₃: Obitelji u kojima žene više sudjeluju u donošenju financijskih odluka su manje financijski krhke.

Za testiranje treće hipoteze koristio se Kruskal-Wallis test između varijable „Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke“ i varijable „Financijska situacija u obitelji“ na uzorku ispitanika sačinjenih samo od žena te su rezultati testa prikazani u tablici 13.

Za potrebe testiranja se koristilo pitanje „Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke“ iz anketnog upitnika, te se financijska situacija u obitelji procjenjivala uz pomoć dobivenih odgovora na četiri postavljena pitanja odnosno tvrdnje. Pitanja/tvrdnje su glasile „Imamo dovoljno uštedevine za platiti naše obveze u sljedeća tri mjeseca“, „Kasnimo s plaćanjima tekućih obveza“, „Naša financijska situacija je dobra“ i „Odgadamo potrošnju dobara i usluga koje nisu neophodne“, te su navedene tvrdnje ispitanici trebali ocijeniti na skali od 1 do 5 pri čemu je 1 značilo apsolutno se ne slažem, a 5 apsolutno se slažem.

Obzirom na to da se varijabla „Financijska situacija u obitelji“ sastoji od četiri podvarijable, Kruskal-Wallis testom se izvršilo testiranje statističke značajnosti sve četiri tvrdnje, a rezultati su prikazani u tablici 13.

Tablica 13. Rezultati Kruskal-Wallis test za treću hipotezu

Test Statistics ^{a,b}	
	Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke?
Kruskal-Wallis H	5,405
df	4
Asymp. Sig.	,248
a. Kruskal Wallis Test	
b. Grouping Variable: Financijska situacija (1. Imamo dovoljno uštedevine za platiti naše obveze u sljedeća tri mjeseca.)	

Test Statistics ^{a,b}	
	Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke?
Kruskal-Wallis H	2,368
df	4
Asymp. Sig.	,668
a. Kruskal Wallis Test	
b. Grouping Variable: Financijska situacija (2. Kasnimo s plaćanjima tekućih obveza.)	

Test Statistics ^{a,b}	
	Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke?
Kruskal-Wallis H	2,473
df	4
Asymp. Sig.	,649
a. Kruskal Wallis Test	
b. Grouping Variable: Financijska situacija (3. Naša financijska situacija je dobra.)	

Test Statistics ^{a,b}	
	Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke?
Kruskal-Wallis H	2,944
df	4
Asymp. Sig.	,567
a. Kruskal Wallis Test	
b. Grouping Variable: Financijska situacija (4. Odgađamo potrošnju dobara i usluga koje nisu neophodne.)	

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Na temelju rezultata Kruskal-Wallis testa (tablica 13.), za podhipotezu ($H_{3(1)}$) empirijska signifikantnost α^* iznosi 0,248 odnosno 24,8% što je manje od 5% pa se navedena podhipoteza ($H_{3(1)}$) odbacuje odnosno ne prihvaća ($\alpha^* = 0,248 = 24,8\% \rightarrow \alpha^* > 5\%$). Također, isto vrijedi i za podhipotezu ($H_{3(2)}$) gdje empirijska signifikantnost α^* iznosi 0,668 odnosno 66,8% ($\alpha^* = 0,668 = 66,8\% \rightarrow \alpha^* > 5\%$). Nadalje, empirijska signifikantnost α^* za podhipotezu ($H_{3(3)}$) iznosi 0,649 odnosno 64,9% pa se i ta podhipoteza odbacuje ($\alpha^* = 0,649 = 64,9\% \rightarrow \alpha^* > 5\%$). Posljednja podhipoteza ($H_{3(4)}$) se isto odbacuje odnosno ne prihvaća budući da empirijska signifikantnost α^* iznosi 0,567 odnosno 56,7% što je manje od 5% ($\alpha^* = 0,567 = 56,7\% \rightarrow \alpha^* > 5\%$).

S obzirom na prikazane rezultate podhipoteza prikazanih u tablici 13., zaključujemo da se početna hipoteza (H_3) ne prihvaća odnosno odbacuje te da ne postoji statistički značajna razlika u obiteljima u kojima žene donose financijske odluke s obzirom na financijsku krhkost obitelji. Navedena hipoteza dovodi do zaključka da nije od primarne važnosti da žene isključivo participiraju u donošenju dugoročnih financijskih odluka, jer se na taj način ne smanjuje financijska krhkost obitelji, već je važno da žene imaju dovoljno financijskog znanja i vještina kako bi mogle donositi financijske odluke u ime cijelog kućanstva. Dakle, neophodno je razvijati financijsku pismenost žena kako bi mogle sudjelovati u financijskim aktivnostima svoje obitelji te posljedično utjecati na poboljšanje njihovog blagostanja i smanjivanja financijske krhkosti.

4.4. ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

U prethodnom dijelu rada se dokazalo da žene s višom razinom financijske pismenosti i višim mjesečnim primanjima više sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka u obitelji. Međutim, rezultati na pitanja o donošenju kratkoročnih i dugoročnih odluka unutar obitelji ukazuju na razlike među spolovima te je struktura odgovora ispitanika prema spolu prikazana u tablici 14. Prema dobivenim rezultatima 47,4% žena tvrdi da donosi kratkoročne financijske odluke unutar obitelji, dok isto tvrdi samo 21,4% muškaraca. I žene (40,4%) i muškarci (47,3%) u velikom postotku izjavljuju da podjednako s partnerom ili drugim članovima kućanstva sudjeluju u donošenju kratkoročnih financijskih odluka. U slučaju donošenja dugoročnih financijskih odluka, samo 28,5% žena se smatra donositeljicama tih odluka, dok 42% muškaraca izjavljuje da unutar obitelji donose dugoročne financijske odluke. Također, i kod dugoročnih financijskih odluka značajan broj žena (45,9%) i muškaraca (39,7%) tvrdi da podjednako sudjeluju u donošenju odluka. Navedeni rezultati su očekivani i u skladu su s drugim istraživanjima kojima je dokazana da su muškarci odgovorni za dugoročne financijske odluke, dok su žene zadužene za svakodnevne odnosno kratkoročne financijske odluke (Antonides, 2011; Mader i Schneebaum, 2013; Woolley i Marshall, 1994).

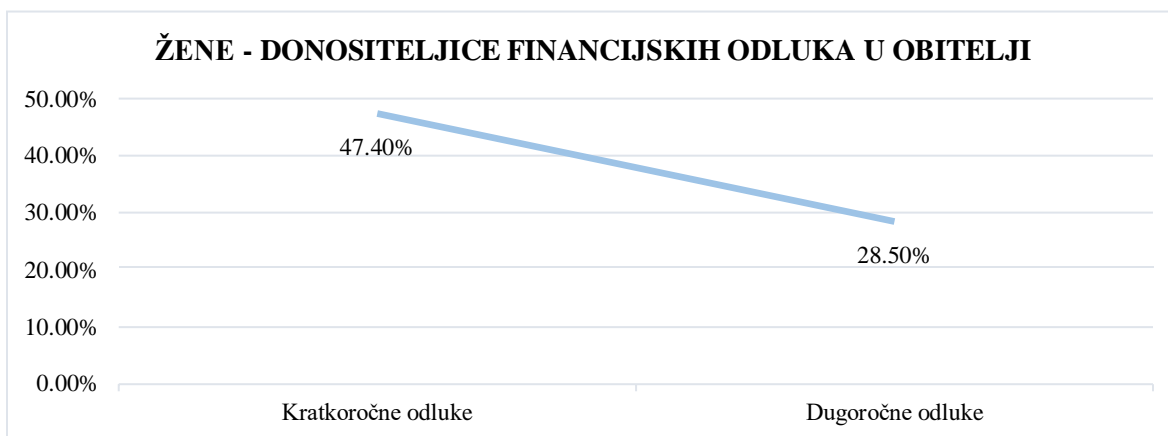
Tablica 14. Struktura odgovora ispitanika na pitanja o donošenju financijskih odluka

		SPOL			
		Žena	Muškarac	Žena (%)	Muškarac (%)
<i>Tko u kućanstvu najčešće donosi odluke o KRA TKOROČNIM financijskim odlukama, npr. hrana, odjeća, džeparac djeci i slično?</i>	Ja	128	28	47,4%	21,4%
	Partner	6	24	2,2%	18,3%
	Drugi članovi kućanstva	27	17	10,0%	13,0%
	Podjednako sudjelujemo u donošenju odluka	109	62	40,4%	47,3%
	Total	270	131	100,0%	100,0%

<i>Tko u kućanstvu najčešće donosi odluke o DUGOROČNIM financijskim odlukama, npr. štednja, krediti, životna osiguranja, ulaganja u dionice/nekretnine i slično?</i>	Ja	77	55	28,5%	42,0%
	Partner	38	4	14,1%	3,1%
	Drugi članovi kućanstva	31	20	11,5%	15,3%
	Podjednako sudjelujemo u donošenju odluka	124	52	45,9%	39,7%
	Total	270	131	100,0%	100,0%

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Na grafikonu 5. prikazana je razlika u postotku žena koje su zadužene za kratkoročne odnosno dugoročne financijske u obitelji. Dakle, dolazi do značajnog smanjivanja broja žena koje su zadužene za dugoročne financijske odluke u odnosu na kratkoročne te navedena razlika iznosi malo manje od 20 postotnih poena.

Grafikon 5. Struktura ispitanica koje donose kratkoročne/dugoročne financijske odluke u obitelji

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Uglavnom su unutar obitelji žene odgovorne za svakodnevne financijske zadatke odnosno za kratkoročne financijske odluke, dok se dugoročne financijske odluke donose zajednički ili ih donose isključivo muškarci. Razlog takvog modela ponašanja unutar obitelji jednim dijelom se nalazi u nižim razinama financijske pismenosti žena te nižim mjesečnim primanjima žena u usporedbi s muškarcima. Ovim istraživanjem je dokazano da su navedene sastavnice najvažniji

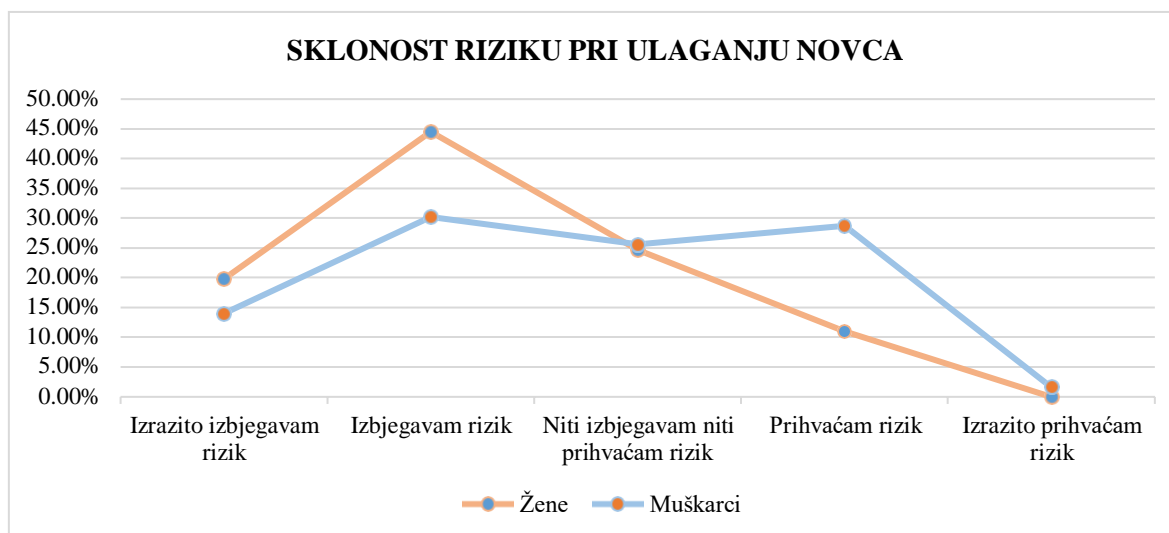
element pri odabiru donositelja odluka u obitelji, te je dokazano da pri njihovom porastu raste i sudjelovanje žena u donošenju dugoročnih financijskih odluka.

Također, i rezultati na pitanja o sklonosti riziku pri ulaganju novca ukazuju na razlike među spolovima. Kumulativno gledajući čak 64,3% žena izbjegava rizik pri ulaganju novca, dok od toga 19,8% žena izrazito izbjegava rizik. 24,7% žena niti izbjegava niti prihvaća rizik, a samo 11% žena prihvaća rizik, dok se niti jedna žena iz anketiranog uzorka nije izjasnila da izrazito prihvaća rizik. Nasuprot tome, 1,6% muškaraca izrazito prihvaća rizik, 28,7% muškaraca prihvaća rizik, a njih 25,6% niti izbjegava niti prihvaća rizik. Kumulativno gledajući 44,2% muškaraca pri ulaganju novca izbjegava rizik. Navedeni rezultati su u skladu s teorijskim tezama koje tvrde da žene nisu sklone riziku te da su fokusirane na sigurnost pri odabiru financijskih proizvoda, dok muškarci preferiraju ulagati u proizvode s visokom stopom povrata i visokim rizikom (Banerjee et al., 2021). Iako gledajući rezultate provedenog istraživanja veći postotak muškaraca izbjegava rizik nego što ga prihvaća, ali ipak više prihvaćaju rizik u usporedbi s ženama. Također, u gotovo podjednakom postotku se muškarci i žene izjašnjavaju da niti prihvaćaju niti izbjegavaju rizik. Navedeni rezultati prema spolu na pitanje o sklonosti riziku pri ulaganju novca su prikazani u tablici 15., a opisani trendovi su prikazani na grafikonu 6.

Tablica 15. Struktura odgovora ispitanika na pitanje o sklonosti riziku pri ulaganju novca

		SPOL			
		Žena	Muškarac	Žena (%)	Muškarac (%)
<i>Ocijenite koliko ste skloni riziku pri ulaganju Vašeg novca.</i>	Izrazito izbjegavam rizik	52	18	19,8%	14,0%
	Izbjegavam rizik	117	39	44,5%	30,2%
	Niti izbjegavam niti prihvaćam rizik	65	33	24,7%	25,6%
	Prihvaćam rizik	29	37	11,0%	28,7%
	Izrazito prihvaćam rizik	0	2	0,0%	1,6%
	Total	263	129	100,0%	100,0%

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

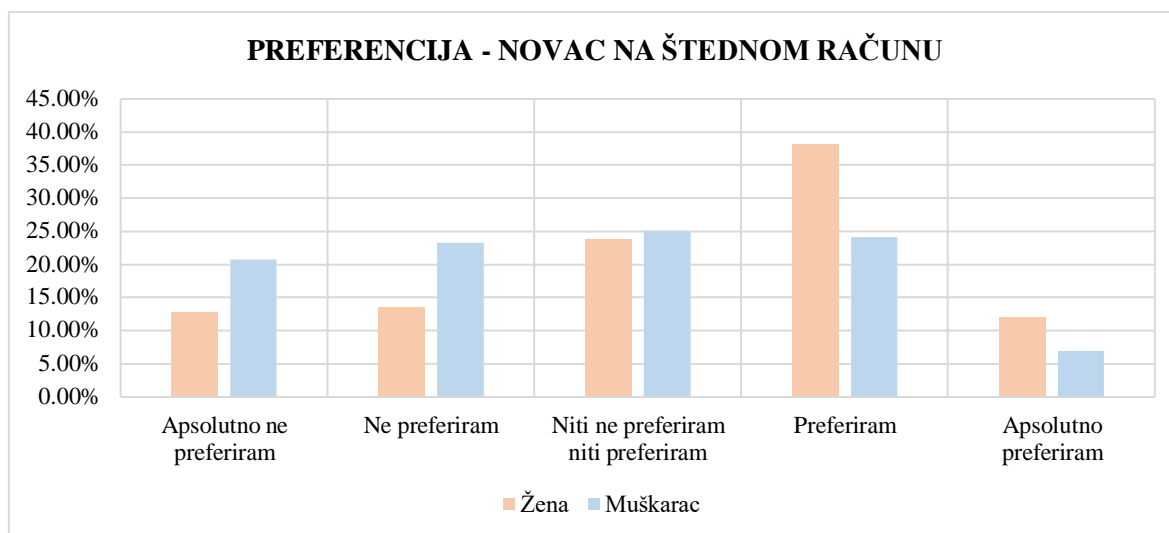

Grafikon 6. Struktura odgovora ispitanika na pitanje o sklonosti riziku pri ulaganju novca

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

S obzirom na činjenicu da žene u većoj mjeri od muškaraca izbjegavaju rizik, u sljedećem segmentu rada je prikazana razlika među spolovima pri preferenciji ulaganja u određene financijske proizvode te se potvrđuje da žene preferiraju proizvode koji su usmjereni na sigurnost.

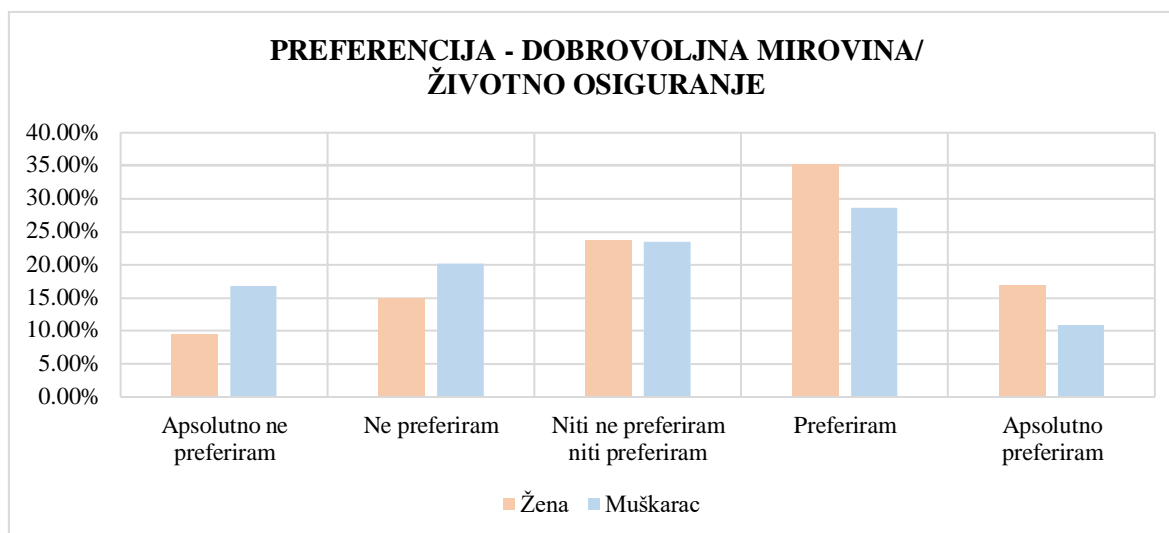
Na grafikonu 7. se uočava značajna razlika između žena i muškaraca pri preferenciji ulaganja odnosno štednje novca na štednom računu. 38,1% žena preferira te 11,9% žena apsolutno preferira štedjeti novac putem štednog računa, dok 24,1% muškaraca preferira te samo 2,1% muškaraca apsolutno preferira navedeni financijski proizvod. Suprotno tome, 13,5% žena ne preferira te 12,7% žena apsolutno ne preferira ulagati novac na štedni račun, a navedene aktivnosti u brojkama za muškarce iznose 23,3% te 20,7%. Prema rezultatima anketnog upitnika, zaključuje se da su žene sklonije štednji novca putem štednog programa za razliku od muškaraca koji u većoj mjeri ne preferiraju takav oblik ulaganja što je i u skladu s teorijskim činjenicama autora Banerjee et al. (2021).

Grafikon 7. Struktura odgovora ispitanika na pitanje o preferenciji štednje/ulaganja u financijsku i realnu imovinu kućanstva riziku pri ulaganju novca (štedni račun)

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Također, prema autorima Banerjee et al. (2021) žene više od muškaraca preferiraju različite proizvode osiguranja što se potvrđuje i rezultatima ovog istraživanja. Sukladno tome, 35,1% žena preferira i 16,8% žena apsolutno preferira ulagati u dobrovoljnu mirovinu i životno osiguranje, dok isto preferira 28,6% muškaraca te 10,9% muškaraca apsolutno preferira. Navedeni postotci se mijenjaju u slučaju odgovora „Ne preferiram“ i „Apsolutno ne preferiram“ te više muškaraca na pitanje o preferenciji štednog računa odgovara s ponuđenim odgovorima za razliku od žena. Opisani trendovi su prikazani na grafikonu 8.

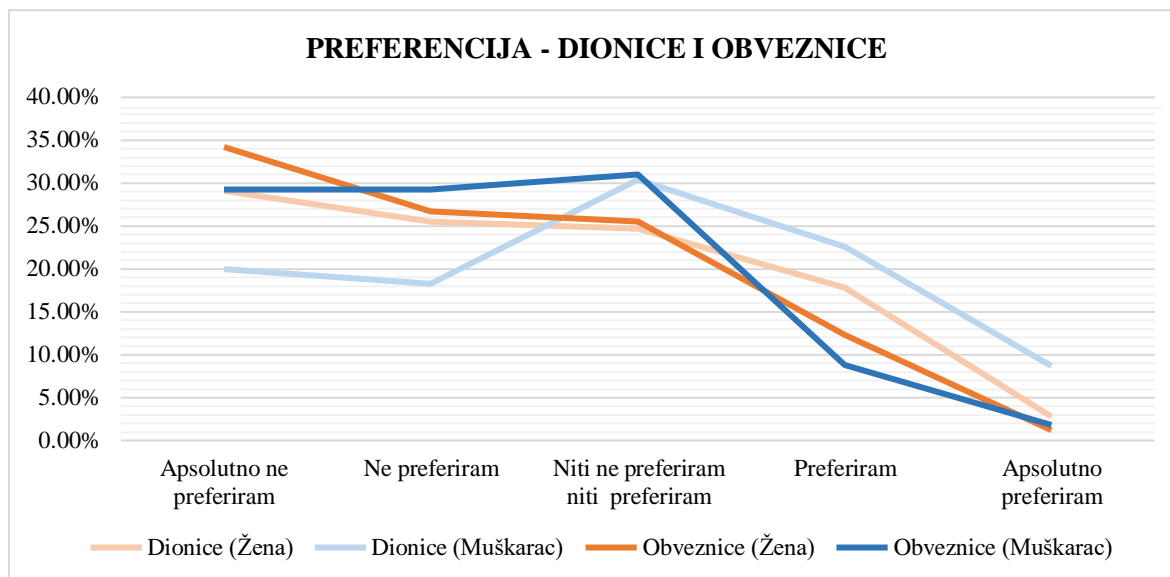
Grafikon 8. Struktura odgovora ispitanika na pitanje o preferenciji štednje/ulaganja u financijsku i realnu imovinu kućanstva riziku pri ulaganju novca (dobrovoljna mirovina/životno osiguranje)

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Na grafikonu 9. je prikazana preferencija ulaganja u dionice i obveznice prema ženama i muškarcima. Više muškaraca nego žena preferira ulaganje u dionice, točnije 22,6% muškaraca preferira te 8,7% apsolutno preferira. Suprotno tome, čak 29,1% žena apsolutno ne preferira te 25,5% žena ne preferira ulaganje novca u vlasničke vrijednosne papire što čini više od polovice ispitanica iz uzorka. Takvi rezultati preferencija su opravdani budući da muškarci više prihvaćaju rizik za razliku od žena koje nisu sklone riziku kao što je prikazano u tablici 15. i na grafikonu 6.

34,2% žena apsolutno ne preferira i 26,7% žena ne preferira ulaganje u obveznice, što je kumulativno 60,9% žena, dok se čak 25,5% žena izjašnjava da niti preferira niti ne preferira takav način ulaganja. Također, 29,2% muškaraca apsolutno ne preferira te isto 29,2% muškaraca ne preferira ulaganje u obveznice, što kumulativno predstavlja 58,4% muškaraca. Visokih 31% muškaraca tvrdi da niti preferira niti ne preferira ulaganje u obveznice odnosno dužničke vrijednosne papire. U ovom istraživanju se za utvrđivanje razine financijske pismenosti ispitanika koristilo pet pitanja, a jedno od njih se upravo odnosilo na kretanje cijena obveznica te su rezultati prikazani u tablici 6. Sukladno tome da su ispitanici najlošije rezultate ostvarili na tom pitanju, točnije samo 16% žena i 21,4% muškaraca je odgovorilo ispravno, dok 50,7% žena i 38,2%

muškaraca izjavljuje da ne zna odgovor na postavljeno pitanje, zaključuje se da pojedinci nisu upoznati s pojmom obveznica. Zbog manjka financijskog znanja o navedenom financijskom proizvodu te prednostima istoga, posljedično pojedinci ne preferiraju ulagati u obveznice.

Grafikon 9. Struktura odgovora ispitanika na pitanje o preferenciji štednje/ulaganja u financijsku i realnu imovinu kućanstva riziku pri ulaganju novca (dionice i obveznice)

Izvor: Rezultati anketnog upitnika

Prema prikazanim tablicama i grafikonima, žene ostvaruju lošije rezultate od muškaraca u segmentu financijskog znanja te sukladno tome imaju nižu razinu financijske pismenosti. Također, nisu sklone prihvaćanju riziku u većoj mjeri poput muškaraca prilikom ulaganja novca pa preferiraju proizvode koji su usmjereni na sigurnost, kao što su štedni programi ili životna osiguranja. Samim time zbog manjka financijskog znanja i vještina, ali i nedostatka samouvjerenosti manje sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka unutar kućanstva u usporedbi s muškarcima.

Međutim, s višom razinom financijske pismenosti, žene imaju šire poglede na određena financijska pitanja, ali imaju i bolje financijsko znanje i ponašanje što doprinosi njima i njihovom kućanstvu. Također, razvijaju se i financijske vještine za rješavanje određenih financijskih problema te su tada

žene u mogućnosti da osiguraju bolju financijsku poziciju svojoj obitelji. Posljedično, s porastom financijske pismenosti raste i participiranje žena u donošenju dugoročnih financijskih odluka, koje je do tada pretežno bio „muški posao“. Nadalje, žene sve više ostvaruju obrazovne i poslovne uspjehe te zauzimaju važna mjesta na tržištu rada, što posljedično utječe i na viša mjesečna primanja te veću akumulaciju bogatstva. Dakle, žene koje ostvaruju viši dohodak značajno doprinose financijskoj situaciji vlastitog kućanstva pa i više sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka.

Zaključno, iz svega navedenog zaključuje se da se žene trebaju više posvetiti vlastitom financijskom obrazovanju te bi se samim time više uključile i u donošenje dugoročnih financijskih odluka u obitelji, budući da bi obrazovanjem stekle adekvatnije financijsko znanje, stavove i vještine.

5. ZAKLJUČAK

Aktualnost financijske pismenosti je u značajnom porastu posljednjih nekoliko desetljeća, točnije nakon velike financijske krize 2008. godine kada su države i institucije osjetile rezultat velike financijske nepismenosti stanovništva diljem svijeta. Također, u trenutačnoj situaciji gdje u svijetu vlada strah od hiperinflacije, nestašice plina, konačnog ishoda rata u Ukrajini i ponovne corona pandemije, stanovništvo strahuje za vlastiti novac i uštedevine koje su ostvarili tijekom radnog vijeka. Nadalje, u Hrvatskoj se za svega nekoliko mjeseci uvodi euro kao službena valuta te i navedena valutna promjena građanima ulijeva dozu straha zbog vlastite financijske situacije. Razmatrajući sve navedene situacije, od ključne važnosti je da stanovništvo bude dovoljno financijski pismeno kako bi bilo u mogućnosti osigurati dostatno financijsko blagostanje sebi, svojoj obitelji ili svome poslovanju.

Ovim istraživanjem potvrdila se teorijska činjenica da stanovništvo ima vrlo loše financijsko znanje o najjednostavnijim financijskim pojmovima te da općenito u Hrvatskoj prevladava financijska nepismenost, koja je već sada postala kontinuirani trend. Također, istraživanjem se dokazalo da žene ostvaruju lošije rezultate iz financijske pismenosti od muškaraca, što je bilo i očekivano na temelju dokaza prethodnih znanstvenih radova i članaka. Dakle, žene predstavljaju „osjetljiviju“ skupinu stanovništva prema mjerenju razine financijske pismenosti što je rezultat manje angažiranosti u obrazovnom i poslovnom procesu kroz prošla vremena.

Uglavnom u obiteljima ženama pripada odgovornost donošenja kratkoročnih financijskih odluka poput odluke o kupovini hrane i odjeće, dok su muškarci zaduženi za dugoročne financijske odluke poput odluke o štednji, kreditima ili osiguranjima. Međutim, s obzirom da su žene iz godine u godinu sve brojnije na tržištu rada te ostvaruju velika obrazovna postignuća, zasigurno je da i pridonose većem ukupnom dohotku vlastitog kućanstva, ali i da je poraslo njihovo participiranje u donošenju dugoročnih financijskih odluka. Ovim istraživanjem se statistički potvrdila činjenica da žene s višom razinom financijske pismenosti i višim mjesečnim primanjima više sudjeluju u procesu donošenju dugoročnih financijskih odluka u obitelji. Dakle, empirijski dokazi se u potpunosti podudaraju s teorijskim dokazima o uzrocima porasta sudjelovanja žena u donošenju dugoročnih financijskih odluka.

Nadalje, žene preferiraju financijske proizvode koji su usmjereni na sigurnost kao što su štedni programi, dobrovoljna mirovina i životno osiguranje te izrazito izbjegavaju rizik pri ulaganju novca u usporedbi s muškarcima, koji primjerice preferiraju ulaganje u dionice. Upravo zbog navedene činjenice testirala se hipoteza da su obitelji u kojima žene sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka, financijski manje krhke. Međutim, navedene hipoteza nije statistički značajna za razliku od prethodne dvije istraživačke hipoteze te se teorijski dokazi i empirijska spoznaja u ovom slučaju ne podudaraju. Razlog tome se pronalazi u činjenici da nije važno da žene isključivo sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka kako bi obitelji bile manje financijski krhke, već se od žena zahtijeva i određena razina financijskog znanja i financijskih vještina kako bi mogle pridonijeti financijskoj sigurnosti vlastitog kućanstva.

Prema teorijskim argumentima ženama nedostaje samouvjerenosti u financijskim temama te u značajnom postotku odgovaraju na postavljena financijska pitanja s odgovorom „Ne znam“ ili „Ne želim odgovoriti“. Također, u ovom istraživanju je na određena pitanja vezana za financijsku pismenost čak više od 50% žena odgovorilo s navedenim odgovorima što potvrđuje financijsko neznanje, ali i nedostatak sigurnosti. Zaključuje se da upravo zbog manjka samopouzdanja većina žena prepušta donošenje dugoročnih financijskih odluka partnerima ili drugim članovima obitelji, te kao indirektna posljedica toga žene ne pokazuju zainteresiranost za poduzetništvo u istoj mjeri koliko i muškarci.

Na temelju iznesenih glavnih rezultata i spoznaja provedenog istraživanja, zaključuje se da je u Hrvatskoj neophodno financijsko obrazovanje stanovništva, s posebnim naglaskom na obrazovanje žena. Dakle, s unaprjeđenjem financijskog znanja i razvijanja financijskih vještina žena, njezina obitelj bi imala brojne financijske koristi te bi takve obitelji bile financijski sigurnije. Isto tako financijskim obrazovanjem žene bi više sudjelovale u donošenju dugoročnih financijskih odluka u obitelji te bi postale ravnopravnije muškarcima u navedenom procesu.

Svrha ovog istraživanja bila je utvrditi koliki utjecaj razina financijske pismenosti žene ima na donošenje dugoročnih financijskih odluka u obitelji, što se postiglo provedenim istraživanjem i analizom rezultata anketnog upitnika. Također, prikazanim rezultatima rada želi se potaknuti sve aktere u društvu na ulaganje u financijsko obrazovanje žena i cjelokupnog stanovništva.

LITERATURA

1. Abraham, A., Mason, C., Wilson, R.M.S. (2014): The nature of financial literacy, The Routledge Companion to Accounting Education, Routledge
2. Ajzen, I. (1991): The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, str. 179-211
3. Anđelinović, M., Pavković, A., Mišević, D. (2016): Mjerenje financijske pismenosti studenata Sveučilišta u Zagrebu. EFZG working paper series, (10), str. 1-20, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/250308> [16.8.2022.]
4. Antonides, G. (2011): The division of household tasks and household financial management. *Journal of Psychology*, 219(4), str. 198-208
5. Babiarez, P., Robb, C.A., Woodyard, A. (2012): Family decision making and resource protection adequacy, *The Journal of Consumer Affairs*, 46(1), str. 1-36
6. Balen, M. (2017): Financijska pismenost i obrazovanje u Hrvatskoj, *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 8(32), str. 22-26, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/290233> [16.8.2022.]
7. Banerjee, A., Hasan, I., Kumar, K., Philip, D. (2021): The Power of a Financially Literate Woman in Intra-Household Financial Decision Making, str. 1-45, dostupno na: <https://ssrn.com/abstract=3246314> [16.8.2022.]
8. Bartley, S., Blanton, P., Gilliard, J. (2005): Husbands and wives in dual-earner marriages: Decision-making, gender role attitudes, division of household labor, and equity. *Marriage & Family Review*, 37(4), str. 69-94
9. Becker, G.S. (1981): *A treatise on the family*. Cambridge, MA: Harvard University Press
10. Bertocchi, G., Brunetti, M., Torricelli, C. (2014): Who holds the purse strings within the household? The determinants of intra-family decision making. *Journal of Economic Behaviour & Organization*, 101, str. 65-86
11. Braš Roth, M., Gregurović, M., Markočić Dekanić, A., Ružić, D. (2014): *PISA 2012: Financijska pismenost*, Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja - PISA centar
12. Browning, M., Bourguignon, F., Chiappori, P., Lechene, V. (1994): Income and outcomes: A structural model of intrahousehold allocation. *Journal of Political Economy*, 102, str. 1067-1096

13. Bucher-Koenen, T., Alessie, R., Lusardi, A., van Rooij, M. (2016): Women, confidence, and financial literacy, European Investment Bank
14. Bulog, I., Pepur, S., Rimac Smiljanić, A. (2022): Women's overload during the pandemic: Unpaid care work, financial well-being, and stress, *Management: Journal of Contemporary Management Issues*, 27 (1), str. 123-150, doi:10.30924/mjcmi.27.1.8
15. Chen, H., Volpe, R. P. (2002): Gender differences in personal financial literacy among college students, *Financial Services Review*, 11(3), str. 289-307
16. Deshpande, A. (2000): Does caste still define disparity? A look at inequality in Kerala, India. *The American Economic Review*, 90(2), str. 322-325
17. Elder, H.W., Rudolph, P.M. (2003): Who makes the financial decision in the household of older Americans? *Financial Services Review*, 12, str.293-308
18. Erceg, N., Galić, Z., Vehovec, M. (2018): Što određuje financijsku pismenost? U potrazi za relevantnim odrednicama, *Revija za socijalnu politiku*, 26(3), str. 293-312, dostupno na: <https://doi.org/10.3935/rsp.v26i3.1541> [16.8.2022.]
19. European Commission (2007): Communication from the Commission, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0808:FIN:EN:PDF> [16.8.2022.]
20. Flinn, C.J., Todd, P.E., Zhang, W. (2018): Personality traits, intra-household allocation and the gender wage gap. *European Economic REVIEW*, 109, str. 645-677
21. Fonseca, R., Mullen, K. J., Zamarro, G., Zissimopoulos, J. (2012): What explains the gender gap in financial literacy? The role of household decision-making, *Journal of Consumer Affairs*, 46(1), str. 90-106
22. Gu, R., Peng, C., Zhang, W. (2021): The Gender Gap in Household Bargaining Power: A Portfolio-Choice Approach, str. 1-64
23. Guiso, L., Zaccaria, L. (2021): From Patriarchy to Partnership: Gender Equality and Household Finance, str. 1-54
24. HANFA, HNB (2015): Mjerenje financijske pismenosti i financijske uključenosti u Hrvatskoj, HANFA i HNB, Zagreb dostupno na: <https://www.hanfa.hr/getfile.ashx/?fileId=43343> [9.5.2022.]

25. Hasler, A., Lusardi, A. (2017): The Gender Gap in Financial Literacy: A Global Perspective, Global Financial Literacy Excellence Center, The George Washington University School of Business
26. Hogarth, J.M., Hilgert, M. A. (2002): Financial knowledge, experience and learning preferences: Preliminary results from a new survey on financial literacy. *Consumer Interest Annual*, 48, str. 1-7
27. Hogarth, J.M., Hilgert, M.A., Schuchardt, J. (2002): Money Managers: The Good, the Bad, and the Lost, *Proceedings of Association for Financial Counseling and Planning Education*, str. 12-23
28. Huston, S. (2009): The Concept and Measurement of Financial Literacy: Preliminary Results from a New Survey on Financial Literacy Assessment. Conference Presentation, *Academy of Financial Services Annual Conference*, Anaheim, CA, October 9.
29. Huston, S. (2010): Measuring Financial Literacy, *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), str. 296-316
30. Ivanov, M., Barbić, D., Lučić, A. (2019): *Moj novac, moja budućnost*, Štedopis, Institut za financijsko obrazovanje, Zagreb
31. Ke, D. (2021): Who wears the pants? Gender identity norms and intra-household financial decision making. *The Journal of Finance*, 73(3), str. 1389-1425
32. Kim, J. (2001): The Effectiveness of Individual Financial Counseling Advice, *Proceedings of Association for Financial Counseling and Planning Education*, 18, str. 62-69
33. Kim, J., Gutter, M., Spangler, T. (2017): Review of Family Financial Decision Making: Suggestions for Future Research and Implications for Financial Education, *Journal of Financial Counseling and Planning*, 28(2), str. 253-267
34. Klapper, L., Lusardi, A., van Oudheusden, P. (2015): Financial Literacy Around the World: Insights from the Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey, dostupno na: https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/Finlit_paper_16_F2_singles.pdf [16.8.2022.]
35. Love, D.A. (2010): The effects of marital status and children on savings and portfolio choice. *The Review of Financial Studies*, 23(1), str. 385-432
36. Lusardi, A. (2008a): Household saving behavior: The role of financial literacy, information, and financial education programs. NBER Working Paper 13824, str. 1-43

37. Lusardi, A. (2008b): Financial literacy: An essential tool for informed consumer choice? Dartmouth College Working Paper, str. 1-29
38. Lusardi, A. (2019): Financial literacy and the need for financial education: evidence and implications, *Swiss Journal of Economics and Statistics*, str. 1-8
39. Lusardi, A., Mitchell, O. (2011): Financial Literacy around the World: An Overview, *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), str. 497-508
40. Mader, K., Schneebaum, A. (2013): The gendered nature of intra-household decision making in and across Europe, *Vienna University of Economics and Business*
41. Mandell, L. (2007). Financial literacy of high school students. In J.J. Xiao (Ed.), *Handbook of Consumer Finance Research*, New York, NY: Springer, str. 163-183
42. Mandmaa, S. (2019): Financial literacy - What and why should we improve, *Eurasian Journal of Social Sciences*, str. 12-28
43. Mason, C., Wilson, R. (2000): Conceptualizing financial literacy, *Business School Research Series Paper No. 2000:7*, str. 1-40
44. Mbarire, T.T., Ali, A.I. (2014): Determinants of Financial Literacy Levels among Employees of Kenya Ports Authority in Kenya, *Research Journal of Finance and Accounting*
45. Ministarstvo financija (2015): Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. godine, NN 11/2015
46. Ministarstvo financija (2021): Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2021. do 2026. godine, NN 68/2021
47. Munshi, K., Rosenzweig, M. (2006): Traditional institutions meet the modern world: caste, gender, and schooling choice in a globalizing economy. *The American Economic Review*, 96(4), str. 1225-1252
48. Njehia, M.W. (2017): Determinants of the Level of Financial Literacy Inmeru County, Kenya: A Survey of Meru County, *IOSR Journal of Business and Management*
49. OECD (2005): *Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies*, OECD, Pariz, dostupno na: https://read.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/improving-financial-literacy_9789264012578-en#page1 [16.8.2022.]
50. OECD (2006): *The Importance of Financial Education*, OECD, Pariz, dostupno na: <https://www.oecd.org/finance/financial-education/37087833.pdf> [22.6.2022.]

51. OECD and Russia's G20 Presidency (2013): Advancing National Strategies for Financial Education, A Joint Publication by Russia's G20 Presidency and the OECD, dostupno na: <https://www.oecd.org/finance/financial-education/advancing-national-strategies-for-financial-education.htm> [16.8.2022.]
52. OECD (2013): Addressing women's needs for financial education, OECD, dostupno na: https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/OECD_INFE_women_FinEd2013.pdf [4.7.2022.]
53. OECD (2020): OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy, OECD, dostupno na: <https://www.oecd.org/finance/education/oecd-infe-2020-international-survey-of-adult-financial-literacy.pdf> [16.8.2022.]
54. OECD (2020): Financial Literacy of Adults in South East Europe, OECD, Pariz, dostupno na: <https://www.oecd.org/finance/education/Financial-Literacy-of-Adults-in-South-East-Europe.pdf> [16.8.2022.]
55. OECD (2022): OECD Financial Education, dostupno na: <https://www.oecd.org/finance/education/oecd-international-network-on-financial-education.htm> [19.6.2022.]
56. Perry, V.G., Morris, M.D. (2005): Who is in control? The role of self-perception, knowledge, and income in explaining consumer financial behavior. *J Consum Af*, 39(2), str. 299–313
57. Rai, K., Dua, S., Yadav, M. (2019): Association of Financial Attitude, Financial Behaviour and Financial Knowledge Towards Financial Literacy: A Structural Equation Modeling Approach, *FIIB Business Review*, str. 51-60
58. Rahman, M., Isa, C.R., Masud, M.M., Sarker, M., Chowdhury, N.T. (2021): The role of financial behaviour, financial literacy, and financial stress in explaining the financial well-being of B40 group in Malaysia, *Future Business Journal*, str. 1-18
59. Stevenson, B. (2015): Five facts about the gender pay gap, dostupno na: <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2015/04/14/five-facts-about-gender-pay-gap> [16.5.2022.]
60. Svjetska banka (2010): Croatia: Diagnostic Review of Consumer Protection and Financial Literacy, Volume I Key Findings and Recommendations

61. Špiranec, S., Zorica, M. B., Simončić, G. S. (2012): Libraries and Financial Literacy: Perspectives from Emerging Markets. *Journal of Business and Finance Librarianship*, 17(3), str. 262-278
62. UBS (2019): Why women should take control of their wealth to achieve financial well-being. Vol.1
63. van Rooij, M., Lusardi, A., Alessie, R. (2007): Financial Literacy and Stock Market Participation, NBER Working Papers No. 13565
64. Vehovec, M. (2011): Financijska i mirovinska pismenost: međunarodna iskustva i prijedlozi za Hrvatsku, stručni rad, *Privredna kretanja i ekonomska politika* 129/2011., str. 65-85, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/115362> [16.8.2022.]
65. Vehovec, M., Rajh, E., Škreblin Kirbiš, I. (2015): Financijska pismenost građana u Hrvatskoj, znanstveni članak, *Privredna kretanja i ekonomska politika* god. 24 br. 1(136), str. 53-76, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/en/clanak/206644> [16.8.2022.]
66. Visković, I. (2018): Odgojno-obrazovni aspekti ekonomske funkcije obitelji, izvorni znanstveni članak, UDK: 331.218.3:37, 316.356.2, str.269-290, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/en/223374> [16.8.2022.]
67. Webster, R., Selwyn Ellis, T. (1996): Men's and women's self-confidence in performing financial analysis, *Psychological Reports*, 79, str. 1251-1254
68. Willis, L.E. (2011): The Financial Education Fallacy, *American Economic Review*, 101(3), str. 429-434
69. Woolley, F., Marshall, J. (1994): Measuring inequality within the household. *The Review of Income and Wealth*, 40(4), str. 415-431
70. World Economic Forum (2016): New Vision for Education: Fostering Social and Emotional Learning through Technology, Industry Agenda, Prepared in collaboration with The Boston Consulting Group
71. Xiao, J.J. (2008): Applying behavior theories to financial behavior. In: Xiao JJ (ed) *Handbook of consumer finance research*, str. 69-81
72. Yilmazer, T., Lyons, A.C. (2010): Marriage and the allocation of assets in women's defined contribution plans. *Journal of Family and economic Issues*, 31(2), str. 121-137

POPIS TABLICA

Tablica 1. Ispitanici prema spolu	43
Tablica 2. Ispitanici prema dobi	43
Tablica 3. Ispitanici prema stupnju obrazovanja	44
Tablica 4. Ispitanici prema statusu na tržištu rada	44
Tablica 5. Ispitanici prema obiteljskom statusu	45
Tablica 6. Struktura odgovora ispitanika na pitanja financijske pismenosti	46
Tablica 7. Rangovi varijable „Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke“ prema indeksu „Financijske pismenosti“	49
Tablica 8. Rezultati Kruskal-Wallis test za prvu hipotezu.....	49
Tablica 9. Crosstabulation za prvu hipotezu	50
Tablica 10. Rangovi varijable „Tko u kućanstvu donosi dugoročne financijske odluke“ prema varijabli „Tko ostvaruje veće prihode u kućanstvu“	52
Tablica 11. Rezultati Mann-Whitney U-testa za drugu hipotezu	53
Tablica 12. Crosstabulation za drugu hipotezu	53
Tablica 13. Rezultati Kruskal-Wallis test za treću hipotezu	55
Tablica 14. Struktura odgovora ispitanika na pitanja o donošenju financijskih odluka	57
Tablica 15. Struktura odgovora ispitanika na pitanje o sklonosti riziku pri ulaganju novca	59

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Struktura ispitanica koje su ispravno odgovorile na pitanja financijske pismenosti	48
Grafikon 2. Struktura ispitanika koje su ispravno/neispravno odgovorili na pet pitanja financijske pismenosti.....	48
Grafikon 3. Žene - donošenje dugoročnih financijskih odluka i financijska pismenost.....	51
Grafikon 4. Žene - donošenje dugoročnih financijskih odluka i ostvarivanje prihoda.....	54
Grafikon 5. Struktura ispitanica koje donose kratkoročne/dugoročne financijske odluke u obitelji	58
Grafikon 6. Struktura odgovora ispitanika na pitanje o sklonosti riziku pri ulaganju novca.....	60
Grafikon 7. Struktura odgovora ispitanika na pitanje o preferenciji štednje/ulaganja u financijsku i realnu imovinu kućanstva riziku pri ulaganju novca (štedni račun).....	61
Grafikon 8. Struktura odgovora ispitanika na pitanje o preferenciji štednje/ulaganja u financijsku i realnu imovinu kućanstva riziku pri ulaganju novca (dobrovoljna mirovina/životno osiguranje)	62
Grafikon 9. Struktura odgovora ispitanika na pitanje o preferenciji štednje/ulaganja u financijsku i realnu imovinu kućanstva riziku pri ulaganju novca (dionice i obveznice)	63

POPIS SLIKA

Slika 1. Proces financijske pismenosti.....	11
Slika 2. Sastavnice financijske pismenosti.....	11
Slika 3. Koncept financijske pismenosti.....	13
Slika 4. Odnos između financijske pismenosti, znanja, obrazovanja, ponašanja i blagostanja	14
Slika 5. Glavni razlozi za razvitak financijske pismenosti	16
Slika 6. Utjecaj čimbenika na razinu financijske pismenosti	19
Slika 7. Vještine potrebne za cjeloživotno obrazovanje u 21. stoljeću.....	20
Slika 8. Razina financijske pismenosti u svijetu (% odraslih koji su financijski pismeni)	23
Slika 9. BDP per capita i stopa financijske pismenosti.....	24
Slika 10. Istraživanje financijske pismenosti OECD-a (Hrvatska).....	25
Slika 11. Istraživanje financijske pismenosti HNB-a i HANFA-e	29
Slika 12. Usporedba istraživanja financijske pismenosti iz 2015. i 2020. godine.....	30
Slika 13. Razina financijske pismenosti muškaraca i žena (% odraslih s točnim odgovorima ili odgovorima „ne znam“).....	32
Slika 14. Razlozi iz kojih proizlaze financijski izazovi žena	33
Slika 15. Faze procesa donošenja odluka u obitelji.....	35
Slika 16. Čimbenici pregovaračke moći u procesu donošenja financijskih odluka u obitelji	36
Slika 17. Žene kao donositeljice financijskih odluka u obitelji	37
Slika 18. Sklonosti žena i muškaraca pri financijskim proizvodima.....	39

SAŽETAK

Važnost financijske pismenosti stanovništva posebno je izražena posljednjih nekoliko desetljeća, ali financijska nepismenost i dalje prevladava diljem svijeta pa tako i u Hrvatskoj. Općenito, žene imaju manje financijsko znanje od muškaraca te su uglavnom zadužene za kratkoročne financijske odluke u obitelji, dok su muškarci zaduženi za dugoročne. Svrha ovog rada bila je utvrditi koliki utjecaj razina financijske pismenosti žene ima na donošenje dugoročnih financijskih odluka u obitelji. Dokazalo se da žene s višom razinom financijske pismenosti i višim mjesečnim primanjima više sudjeluju u donošenju dugoročnih financijskih odluka.

Ključne riječi: financijska pismenost, dugoročne financijske odluke, žene

SUMMARY

The importance of financial literacy of the population has been particularly pronounced in the last few decades, but financial illiteracy still prevails all over the world, including in Croatia. In general, women have less financial knowledge than men and are mainly in charge of short-term financial decisions in the family, while men are in charge of long-term ones. The purpose of this work was to determine how much influence a woman's level of financial literacy has on making long-term financial decisions in the family. It has been proven that women with a higher level of financial literacy and higher monthly income participate more in making long-term financial decisions.

Key words: financial literacy, long-term financial decision, women